

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Філологічний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра української мови та мовної підготовки іноземців

(повна назва кафедри)

К в а л і ф і к а ц і й н а   р о б о т а

Колоративна парадигма поетичного простору Павла Тичини

The colorative paradigm of Pavlo Tychyna's poetic space

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виконала: здобувачка заочної форми навчання
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.01 Українська мова та література
ОП Українська мова та література

Алла КАРАЙ

Науковий керівник:

д. філол. н., проф. Алла РОМАНЧЕНКО _____

Рецензент:

д. філол. н., проф. Тетяна КОВАЛЕВСЬКА

Рекомендовано до захисту:
протокол засідання кафедри української
мови та мовної підготовки іноземців
№ __ від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри
_____ проф. Тетяна КОВАЛЕВСЬКА

Захищено на засіданні ЕК № 4
протокол № _ від _____ 2024 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК
_____ проф. Алла РОМАНЧЕНКО

Одеса
2024

ВСТУП	3
Розділ 1. КОЛОРАТИВИ ЯК ХУДОЖНЬО-ЗОБРАЖАЛЬНИЙ ЗАСІБ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	8
1.1. Природа кольору: фізичний та фізіологічний аспекти	8
1.2. Колоративи як засіб образотворення автора.....	9
1.3. Стан вивчення функціонування колоративів у художньому тексті ..	12
Розділ 2. МОРФОЛОГІЧНІ Й ДЕРИВАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ КОЛОРАТИВІВ	21
2.1. Морфологічні ознаки колоративів	21
2.2. Продуктивні типи колоративів в поетичному доробку поета.....	25
2.3. Індивідуально-авторські утворення поета.....	31
Розділ 3. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ХРОМАТИЧНИХ КОЛОРАТИВІВ У ПОЕТИЧНІЙ МОВІ ПАВЛА ТИЧИНИ: СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	35
3.1. Семантичне мікрополе назв синьо-голубого кольору.....	Ошибка!
Закладка не определена.	
3.2. Семантичне мікрополе назв жовто-золотого кольору	41
3.3. Семантичне мікрополе назв червоного кольору.....	49
3.4. Семантичне мікрополе назв зеленого кольору	55
3.5. Семантичне мікрополе назв брунатних кольорів	59
Розділ 4. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ АХРОМАТИЧНИХ КОЛОРАТИВІВ У ПОЕЗІЇ ПАВЛА ТИЧИНИ: СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	62
4.1. Семантичне мікрополе назв чорного кольору	62
4.2. Семантичне мікрополе назв білого кольору.....	67
4.3. Семантичне мікрополе назв сірого кольору.....	71
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	Ошибка! Закладка не определена.

ВСТУП

Вивчення процесів розвитку мови в плані вираження експресивних потенцій лінгвістичних засобів, є надважливою проблемою, бо вона стосується мови як виразника народної духовної спадщини. Етапи цього розвитку можна простежити, досліджуючи творчість письменників, які постають як самобутні мовні особистості, кращі представники творчих особистостей, розбудовувачі рідної мови. Майстром слова, який увійшов в історію української літератури як оригінальна мовна особистість, і є Павло Тичина. Його ідіостиль, його мовотворчість – яскраве свідчення динамічних змін української мови, набуття нею здатності бути не лише виразником думки, а й естетичним ідеалом. Студіюючи мовотворчість наших майстрів слова, науковці простежують процеси становлення української мови та її лексичного складу.

Актуальність дослідження. Вибір теми магістерської роботи зумовлено тим фактом, що колоративи є одним з найвиразніших показників самобутності письменника, адже вони висвітлюють специфіку сприйняття й відображення ним картини світу, у тім числі й мовної картини. Указані лексичні одиниці є яскравою атрибутивною характеристикою образів, понять, об'єктів, важливих для автора, зокрема й ключових, що постають у його творчості.

Опрацювання колоративів у науці має тривалу традицію. Вивчення процесів відображення кольоровідчуття в мові почалося за Аристотеля й нині триває в межах різних розділів мовознавства: етимології, семантики та історії колоративів (І. Бабій, В. Грещук, А. Іншаков, О. Колот, Н. Кухар); дериватології (О. Ванівська та Д. Дубравська, Н. Клименко, О. Дзівак, В. Фридрак); психо- та етнолінгвістики (О. Василевич, Т. Ковальова, К. Палій та М. Доманенко, С. Форманова та О. Базік,

Р. Фрумкіна) тощо. Наразі широко представлені в лінгвістиці дослідження колоративів як елементів мовно-виражальної системи художнього мовлення письменників (І. Бабій, О. Голуб, Л. Грибова, А. Критенко, А. Романченко, Ю. Соколовська, Н. Сологуб, Л. Тиха, В. Тур та ін.).

Проблем колористики в поетичному словнику митця торкалися багато дослідників: Г. Губарева «Семантика та стилістичні функції кольоративів у поетичній мові Ліни Костенко» [13], А. Критенко «Колір і барви в поезії Тараса Шевченка» [30], Н. Римар «Колористика художнього простору як важливий нарративний засіб прози Ніни Бучуї» [42], А. Романченко «Колористичні постійні епітети як репрезентанти лінгвокогнітивного рівня мовної особистості Тараса Шевченка» [45], В. Саєнко «Семантика й символіка кольору в збірці «Вибране» Михайла Драй-Хмари» [51], Г. Яворська «Мовні концепції кольору» [73]. Питання системи колоративів у поезіях неокласиків розглядали принагідно у студіях Л. Таран «Цвіте прозорий вертоград» [59] та О. Коваль «Колористична лексика в мовотворчості «неокласиків» [22], Т. Ковальова «Лексично-семантичні поля кольоративів в українській поезії початку ХХ ст.» [24] та ін. Дослідники намагалися з'ясувати зв'язок кольорів із внутрішнім світовідчуттям поетів, емоційно-оцінне значення кольору в тому чи тому контексті, вплив денотата (носія кольору) на семантику самого кольору.

Актуальність роботи зумовлена потребою визначити специфіку вербально-семантичного рівня Павла Тичини – однієї з найяскравіших постатей в українській літературі, мова творів якої є одним із найбільш цінних здобутків в історії української літературної мови, а також необхідністю системного впорядкування семантичного поля колоративів у творчості майстра художнього слова.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Пропоновану кваліфікаційну роботу виконано в межах наукової теми № 360 кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського

національного університету імені І. І. Мечникова «Дослідження психо- і нейролінгвістичних аспектів комунікативної сугестії» (№ 0124U002647).

Метою роботи є параметризація колоративної парадигми в ідіостилі Павла Тичини. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких основних завдань:

- встановити систему виражальних засобів, що виконують функції кольоропозначення в поетичному просторі П. Тичини;
- з'ясувати стилістичні можливості колоративів у створенні письменником словесних образів;
- схарактеризувати системно-структурні ознаки назв кольорів і їхні функції в поетичному просторі Павла Тичини;
- визначити особливості творення колоративів та їхні частиномовні параметри;
- виявити специфіку вживання колоративів у зв'язку з індивідуальністю автора;
- заналізувати частотність функціювання колоративів у досліджуваному поетичному просторі, зокрема в межах виокремлених семантичних мікрополів.

Об'єкт дослідження – колоративи як компоненти поетичного тексту.

Предмет дослідження – функціювання колоративів у мові поетичних творів П. Тичини з граматичного й семантичного кута зору.

Джерельною базою дослідження є твори Павла Григоровича Тичини, зокрема 1-3 томи, вміщені у дванадцятитомному виданні [61].

Фактичну базу дослідження становлять понад 400 слововживань колоративів, об'єднаних у 8 семантичних мікрополів.

Методи дослідження. Добір методів, застосованих у роботі, зумовлений специфікою та обсягом обраного для вивчення матеріалу, об'єктом і предметом виконуваного дослідження.

У процесі дослідження прислужилися як *загальнонаукові*, так і *спеціальні лінгвістичні* методи. Серед перших знадобилися *описовий*

метод, який використано для загальної характеристики парадигми кольорів; *таксономія* – для класифікації колоративів за семантичними мікрополями; *кількісний аналіз* – для визначення частотності функціонування колоративів у поетичному просторі поета. Із-поміж спеціальних лінгвістичних методів залучено *контент-аналіз*, що сприяв визначенню особливостей функціонування колоративів у художньому мовленні; *компонентний аналіз*, використаний із метою встановлення семантики колоративів; *контекстуально-інтерпретаційний аналіз*, скерований на виявлення специфіки колоративів у художньому мовленні; елементи *словотвірного аналізу*, метою якого було визначення особливостей словотворення колоративів.

Наукова новизна виконаної роботи полягає в тому, що в ній системно досліджено семантичне поле колоративів художнього мовлення Павла Тичини як одного з аспектів характеристики вербально-семантичного рівня мовної особистості і як засобу відображення індивідуальної мовної картини світу поета.

Теоретична цінність магістерської роботи полягає в поглибленні природи індивідуальної колористики, уточненні зон перетину загального та специфічного в межах теорії мовної особистості, доповненні таких галузей науки, як стилістика, лінгвістична персонологія, лінгвокультурологія та лінгвістика тексту й дискурсу.

Практичне значення дослідження. Матеріали магістерської роботи можуть бути використанні під час викладання лексикології, стилістики й культури мовлення української мови, словотвору, етнолінгвістики та лінгвокультурології, а також при читанні вибіркового компонентів, присвячених лінгвістичному та дискурсивному аналізу художніх текстів і студіюванню індивідуально-авторських особливостей мови П. Тичини.

Апробація дослідження. Основні результати пропонованого до захисту дослідження представлено на VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Recent Scientific Investigation» (26-28 вересня

2024 р., Oslo, Norway) і Восьмих міжнародних наукових читаннях пам'яті члена-кореспондента НАН України Юрія Олександровича Карпенка (26-27 вересня 2024 р., м. Одеса) та оприлюднено в публікації «Семантичне мікрополе колоративів жовто-золотого спектра» [50], що вийшла друком в Осло (Норвегія).

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаної літератури.

У першому розділі «Колоративи як художньо-зображальний засіб української мови» розглянуто фізичну та фізіологічну природу кольору, проаналізовано ступінь вивчення вченими-мовознавцями функціонування колоративів у художньому тексті.

Другий розділ роботи «Морфологічні й дериваційні можливості колоративів» присвячено морфологічним ознакам колоративів, їхньому узуальному словотворенню та індивідуально-авторським утворенням П. Тичини.

У третьому розділі «Лексико-семантичне поле хроматичних колоративів у поетичній мові Павла Тичини: специфіка художньої реалізації» схарактеризовано семантичні мікрополя хроматичних кольоропозначень у поезіях митця.

Четвертий розділ «Лексико-семантичне поле ахроматичних колоративів у поезії Павла Тичини: специфіка художньої реалізації» присвячено розгляду семантичних полів чорного, білого та сірого кольорів.

У висновках зроблено узагальнення результатів дослідження.

Список використаної літератури становить 75 позицій.

РОЗДІЛ 1.

КОЛОРАТИВИ ЯК ХУДОЖНЬО-ЗОБРАЖАЛЬНИЙ ЗАСІБ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У розділі увагу зосереджено на здобутках дослідників у сфері колористики, зокрема висвітлено відомості стосовно природних якостей кольору та його позначення, акцентовано на здатності колоративів бути засобом образотворення, а також описано стан вивчення колоративів у різних аспектах.

1.1. Природа кольору: фізичний та фізіологічний аспекти

Колір – це абстрагована й усвідомлена характеристика предмета, яка в ньому реалізується, але не належить йому неодмінно і може стосуватися будь-якого явища, поняття, об'єкта. Колір, як зазначає О. Крижанська, не існує сам по собі – він обов'язково виявляється через предмет і може передаватися від одного предмета до іншого, що відображає його універсальне значення [29, с. 22].

Колір – одна з ознак об'єктів, яку людина сприймає як усвідомлене зорове відчуття. У процесі зорового сприйняття вона ніби приписує об'єкту той чи той колір. Здебільшого таке відчуття виникає внаслідок впливу колірної стимулу на око, який потрактовують як видиме випромінювання (електромагнітне випромінювання з довжиною хвиль від 380 до 760 м, сприймане оком).

Відомо, що колір предмета зумовлений такими чинниками: його забарвленням і особливостями поверхні предмета; оптичними параметрами джерел світла та середовища, крізь яке воно поширюється; властивостями зорового аналізатора й психофізіологічного процесу переробки зорового враження в мозкових центрах.

Здатність до сприйняття кольору розвинулася з метою ідентифікації предметів довкілля та їхнього існування у просторі, допомагаючи виявляти й впізнавати їх за забарвленням за різного освітлення. Потреба розпізнавання предметів стала основною причиною того, що колір визначається в основному їхнім забарвленням і у звичних умовах спостереження частково узалежнений від освітлення.

Уявлення про колір як невід'ємну ознаку, вироблену й закріплену в свідомості людини, називають «ефектом констатації кольору». Така психологічна специфіка зорового сприйняття найяскравіше виявляється при одночасному розгляді сукупності предметів, що не світяться самі, і зумовлена тим, що повсякдень і повсякчас ми розглядаємо предмети, підсвідомо порівнюючи їхні кольори, або зіставляємо кольорові відчуття від різнозабарвлених елементів цих предметів.

Залежно від психофізіологічного стану людини сприйняття кольору частково може змінюватися. Воно може підсилюватися в небезпечних ситуаціях, зменшуватися при втомі тощо. Також сприйняття кольору може досить відрізнятись від типового, якщо змінюється інтенсивність випромінювання.

Здатність людини відчувати колір забезпечило формування системи колірного зору, який містить два типи світлочуттєвих рецепторів. Колірний зір утворено чотирма типами фоторецепторів, що різняться спектральною чуттєвістю. Утім відомо, що всі реальні кольори можна подати як суму трьох основних кольорів: синього, зеленого і червоного.

Т. Ковалевська зауважує, що спеціалісти з нейролінгвістичного програмування до актуальних субмодальностей уналежнюють зорові враження, що можуть характеризуватися за допомогою таких кваліфікаторів, як асоційованість / дисоційованість суб'єкта від власне події, наявність кольорового чи ж чорно-білого забарвлення образу, яскравість, контрастність тощо [20, с. 80].

1.2. Колоративи як засіб образотворення автора

Мовні засоби для об'єктивації кольору формуються залежно від комунікативного наміру, естетичних уподобань автора й індивідуального осмислення, що пояснює зацікавленість письменників указаними одиницями та їхнім частотним вживанням у художніх текстах.

Однією з основних функцій будь-якої мови є передача візуальної інформації, що є наслідком сприйняття довкілля органами чуття. Майже 90% інформації про світ ми отримуємо через зір, споглядаючи предмети.

Відомо, що людське око здатне розпізнавати близько 120 кольорів, їхніх відтінків та комбінацій у білому спектрі, що вимагає дослідження способів виділення та формування колірних назв. Називаючи відчуття кольору, людина за допомогою слів фіксує загальні ознаки об'єктів, накопичені в процесі взаємодії зі світом. Сприймаючи реальність, вона відтворює її за допомогою мови, передаючи відображення, а не буквальну копію. Науковці наголошують на одночасній подібності й відмінності між знаком і предметом, який він позначає, особливо щодо його зображення, підкреслюючи, як ці відношення відображаються в поетичній символіці.

Нині актуальним є потрактування концептуальної картини світу, особливо індивідуальної картини світу письменника, зокрема й мовної, яка слугує комплексом чинників: культурно-історичних, суспільно-політичних, індивідуально-психофізіологічних, художньо-виражальних, зумовлених традицією, тематикою, проблематикою тощо. Індивідуальна мовна картина світу письменника – феномен осягнення дійсності, який визначається кількома факторами: по-перше, формується з національної мови і її словника, що відображає народнопоетичне осмислення світу, по-друге, постає під впливом традицій поетичного слова з його естетичною настановою; по-третє, є наслідком індивідуальної словотворчості, особистих уподобань і орієнтирів автора. Саме тому, аналізуючи семантичне поле кольору в поетичному просторі митця, акцентують на об'єктивних та суб'єктивних чинниках його формування.

До перших належать:

1) специфіку смислового наповнення колірних концептів в етнічній картині світу;

2) тяглість творення колірних образів в усній народній творчості та в художній мові.

Разом із тим традицію творення колірних образів слід розуміти як суб'єктивний процес, що відповідає ідейно-художнім настановам особистості й потребам митця, його ціннісним домінантам та мовним смакам і вподобанням.

Як зауважує Т. Ковалевська, світосприйняття залежить від багатьох чинників. Одним із таких чинників є нейрофізіологічні фільтри, що стосуються каналів отримання та обробки інформації, номіновані репрезентативними системами – візуальною, аудіальною й кінестетичною. Вони «виконують роль особливої мови переживань, яка формує і поширюється на всі інші процеси – мислення, спогади, уявлення, сприйняття, свідомість» [20, с. 250].

Серед засобів передачі сприйняття світу на рівні чуття та його відображення знаковим способом найбільш розвинене, чітко структуроване семантичне поле колоративів, яке відіграє вкрай важливу роль у сприйнятті довкілля. У тлумачному словнику наявні лексеми на позначення характеристики довкілля, що подають і його атрибутивні ознаки, зокрема форми [20, с. 251]. У сучасній українській мові кольоронайменування утворюють кількісно багате та якісно розмаїте лексико-семантичне поле. Колоративи, що входять до його складу, відзначаються неоднаковим семантичним наповненням, різною морфемною будовою та частиномовною належністю. Основними номінаціями є хроматичні й ахроматичні колоративи: *білий, чорний, сірий, червоний, жовтий, синій, зелений*, що відображають базові колірні уявлення людини й належать до постійних складників духовної та матеріальної культури.

1.3. Стан вивчення функціонування колоративів у різнотипних текстах

Прикметники-колоративи вивчали і продовжують студіювати дослідники в найрізноманітніших аспектах: граматичному, семантичному, функційному, образно-естетичному, культурологічному тощо. Це абсолютно закономірно, бо в таких одиницях найповніше репрезентовано всі унікальні характеристики прикметника, зокрема й великі дериваційні можливості.

Лексичні одиниці для кваліфікації кольору в науці іменують як кольоропозначення, кольороназви, хроматизми, колороніми, кольорити тощо. У нашій роботі в основному послуговуємося терміном колоративи.

А. Іншаков зосередив увагу на теоретичних засадах дослідження кольороназв в українській мові й східнослов'янському мовознавстві. Він зауважує, що мовознавці доволі давно мають інтерес до кольоронайменувань, але останні 50 років він значно посилюється. Вони вивчають історію цих лексем, формування їхніх груп, якісний і кількісний склад на різних етапах розвитку мови, визначають співвіднесеність кожного кольоронайменування з предметом, що слугує еталоном, бо такі знання необхідні, адже на них базуються сучасні теорії опрацювання кольороназв [16].

Дослідники Б. Берлін і П. Кей переконані, що процес появи, розвиток і становлення кольороназв у різних мовах стали поштовхом для утворення своєрідної мовної універсалії. Вони вивчили етимологію кольору й схарактеризували все стосовно кольору в монографії про основні колірні терміни [75].

Науковці визначили, що 95 % кольорів є похідними назвами від назв предметів і лише 5 % не мають зрозумілої етимології, а також переконані, що основною одиницею кольоропозначень є операційний термін (basic

color terms), кількість цих лексичних одиниць обмежена, а колір характеризують такі ознаки, як відтінок, яскравість, насиченість [16, с. 190].

Існує безліч класифікацій колоративів: за семантичними особливостями (Н. Шулінова) [72], за структурно-семантичним критерієм (І. Бабій) [1; 2]; за психолінгвістичною специфікою (Т. Ковальова) [25]; за походженням [29], тощо.

Так, за походженням О. Крижанська вирізняє первинні, непохідні на рівні синхронії, назви кольорів, що не корелюють у сучасній українській мові з іменниками й означають абстрактні колірні якості – зелений, синій, жовтий, червоний (їхнє походження розкривається за допомогою етимологічного аналізу), та вторинні, котрі утворені за колірною подібністю до предметів і явищ навколишнього світу (вишневий, рожевий) [29]. Погоджується із таким поділом і А. Іншаков, кажучи, що «лексико-семантичне поле колоративів складається з ядра (первинний шар лексики – пряма номінація, співвідносний із хроматичним і ахроматичним спектрами) й периферії – вторинні номінації кольорів, композити, фразеологізми» [116, с. 190]. Безсумнівно, що назви основних кольорів мають прототипи, одні з яких є доволі зрозумілими. Скажімо, для позначень кольорів синього спектру прототипом є небо, для позначень кольорів зеленого спектру – рослинність, а для червоного кольору – прототипом є вогонь та кров. Менш прозорими щодо прототипів є червоний, голубий, однак у плані діяхронії відомо, як з'явилися ці кольоропозначення.

Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мацько поділяють лексико-семантичну категорію кольору на два шари слів: слова першого порядку, які є основою всієї категорії: *білий, чорний, зелений, синій, жовтий, сірий*; слова другого порядку, які семантично об'єднуються навколо перших: *білявий, червонястий, крейдяний, пурпуровий, калиновий* [38, с. 343].

І. Бабій вирізняє два типи колоративів з огляду на їхню семантику:

1. Назви на позначення певної ознаки предмета або явища об'єктивної дійсності. Вони охоплюють невмотивовані (*жовтий, білий, чорний* тощо) і вмотивовані з кута зору носіїв сучасної української мови колоративи (*бірюзовий, буряковий, смарагдовий* тощо); назви, що містять вказівку на ступінь вияву кольору (*синюватий, зеленастий, жовтавий* тощо), складні колоративи (*синьо-жовтий, темно-червоний* тощо). У цей ряд входять лексеми різного граматичного оформлення (*зелений, зелено, зелень*).

2. Назви, що вказують на забарвлення предмета без зазначення конкретного характеру кольору. Вони посідають окреме місце в семантичній класифікації, оскільки чітко не позначають певний колір, проте вказують на забарвлення предметів: *темний, блідий, ясний, світлий, рябий, картатий, смугастий, зозулястий, квітчастий, барвистий, різнобарвний, соковитий, брудний, свіжий, злинялий, яскравий, загорілий, смуглявий, ніжний, легкий, похмурий* [1].

А. Іншаков стверджує, що згоди стосовно диференціації кольорового спектру серед науковців немає. Відсутня визначеність і в колоративній парадигмі сучасних європейських мов. У східнослов'янському мовознавстві зазвичай визнають одинадцять колоративів: *білий, чорний, червоний, синій, жовтий, коричневий, сірий, зелений, фіолетовий, рожевий і помаранчевий*, закріплених як основні складники колірної номенклатури української мови. Традиційно поділяють такі назви на дві групи: ахроматичні (*чорний, білий, сірий*) та хроматичні, утворені внаслідок синтезу трьох основних кольорів (*жовтого, синього й червоного*) [16, с. 190].

Семантичну класифікацію фразеологізмів із колоративами запропонували К. Палій, М. Доманенко та О. Лупай [40]. Вони вирізнили такі семантичні групи фразеологічних одиниць англійської мови: характеристика людини, її дії, її почуття та емоції, здоров'я людини, її фінансовий стан, абстрактні поняття, професійна діяльність, місця та

заклади, характеристика дії, зустрічі й події, мовлення, предмет, пряме значення кольору, природа, книги й література, техніка, ментальна діяльність, а також 10 семантичних груп паремій із колоративами: характеристика людини, рівність, відмінна риса, найкраща риса людини або предмета, пряме повчання, абстрактні поняття, ментальна діяльність, природа, почуття та емоції, пряме значення кольору, родина. Цікаво що таке значення кольору реалізується в обох типах одиниць лише у 2 %. Стосовно особливого соціально детермінованого символізму колоративів англійської мови автори дійшли висновку, що білий, чорний та зелений кольори відзначаються традиційністю вживання й сприймання.

Дослідивши дериваційний потенціал прикметників на позначення кольору в сучасній українській мові, В. Грещук зробила висновок, що в українській мові повною протяжністю характеризуються конкретні парадигми лише шести прикметників на позначення кольору – білий, жовтий, зелений, синій, червоний, чорний. [11, с. 24].

Розрізняють колоративи й за сполучувальними можливостями. О. Дзівак виокремлює такі групи кольорів: 1) максимально широка сполучуваність (білий, жовтий, синій); 2) середня сполучуваність (блакитний, рожевий, фіолетовий); 3) мінімальна сполучуваність (авторські неологізми) [14, с. 30].

Схарактеризувавши існуючі класифікації, здійснивши їхню порівняльну характеристику, Л. Шулінова розробила власну типологію для вивчення колоративів в індивідуальній мовній картині світу Лесі Українки [72], яка ґрунтується на фізичних властивостях кольорів і на їхній подібності:

1) ахроматичні колоративи:

- група білих кольорів;
- група чорних кольорів;
- група сірих кольорів;

2) хроматичні колоративи:

- група червоних кольорів;
- група жовтих кольорів;
- група жовтогарячих кольорів;
- група зелених кольорів;
- група синіх і блакитних кольорів;
- група брунатних кольорів;
- група фіолетових кольорів.

Підгрунтам для вирізнення груп за подібністю є наявність синонімічних кольоропозначень у межах як хроматичних, так і ахроматичних кольорів. Проте існують такі колоративи, які складно уналежнити до певного кольору у зв'язку з індивідуальними особливостями їхнього сприйняття (напр., срібний, сивий, мідяний, бурий, рудий та ін.). Під час зарахування таких колоративів до певних груп за подібністю враховано напрацювання психолінгвістики та валентнісні особливості.

Аналізуючи назви кольорів у творчості Павла Тичини, ми взяли за основу класифікацію Л. Шулінової [72].

Н. Кухар зауважує, що найбільше функційно-семантичне навантаження мають лексеми *білий, чорний, червоний, синій, зелений*. Дослідниця пояснює це тим, що «група чорного кольору може бути представлена поняттями *сажа, вугілля; неосвітлений сяйвом, непроглядний; густий, темний* (про хмару, воду, дим); *огорнутий, оповитий темрявою, похмурий; темноволосий, чорнявий; темношкірий* (як ознака раси); *брудний, покритий брудом*» [32].

А. Критенко розрізняє непохідні назви, що формують ядро (синій, сірий, зелений, червоний), та периферію, до якої належать похідні назви, що виражають семантичні відтінки і групуються навколо перших (білявий, червонястий, зеленкуватий). Необхідність у тих колоративах, що визначають відтінки кольорів, безперечно, зростає, що пов'язано з розвитком науки, техніки, промисловості тощо. Деривати можна поділити

на дві групи залежно від частини мови, що є словотвірною базою для них – прикметники (*блакить, синь, жовтизна, зелень*) чи іменники-предмети з певною колірною ознакою (*бірюза, ізумруд, сніг, віск*) [31, с. 97–111].

На важливості цього критерію наполягає О. Колот, досліджуючи семіотику кольору у весільному пісенному фольклорі болгар. Основними в болгарських весільних обрядах і фольклорних текстах є номен давнього походження, що споріднені з колоративами в слов'янських мовах. Саме вони й становлять ядро лексико-семантичного поля колоративів, навколо якого групуються пізніші назви. Основними є сім колоративів, які позначають «колір без відтінків»: син, червен, зелен, жълт, бял, черен, виолетов. Решта є номенами відтінків основного тону, що вказують на міру вияву якості за кольором, його інтенсивність, змішування кольорів, а також колірну ознаку, що з'явилася в предмета внаслідок якоїсь дії чи процесу. Вони об'єднуються за семантикою навколо основних колоративів [28, с. 40].

Як один з активних і частотних у плані функціонування розглядає колоратив *синій* Т. Семашко. Вона залучає широкий матеріал: словники, періодичні видання, художні твори. Авторка погоджується, що для позначень синього кольору функціює два колоративи – синій та голубий, бо реальна дійсність свідчить, що голубий колір сприймається як світлий відтінок синього кольору, отже, голубий можна розуміти як варіант синього (голубий – світло-синій) [52, с. 127]. Вона детально досліджує розвиток колоратива *синій* ще з ранніх писемних пам'яток.

У сучасній науці широко представлені дослідження кольоронайменувань у мові різних письменників та епістолярному жанрі. Так, у роботі Л. Грибової «Прикметники – назви кольорів – як засіб художнього зображення» [12] опрацьовано кольоронайменування у творчості М. Стельмаха, Ю. Яновського, О. Гончара; А. Критенко зробив аналіз кольороназв, використаних в поезії Т. Шевченка («Колір і барви в поезії Тараса Шевченка») [30]; І. Бабій досліджувала семантику, структуру

та стилістичні функції колоративів у сучасній українській мові на матеріалі творчості М. Хвильового, М. Коцюбинського, В. Стефаника [1, 2]. О. Левицька та О. Когут [33, с. 51-53] опрацювали колоративи в листах Ван Гога. Вони з'ясували, що в листах до брата Тео панують білий, зелений та жовтий кольори, та зробили висновки щодо того, яким чином колоративи відбивають події в житті й творчості художника.

Система колоративів – відкрита й може поповнюватися новими лексемами, переважно асоціативними, формально вираженими комплексом лексем із семою кольору або із вказівкою предмета, якому характерний такий колір. Тож колоративами дехто вважає й сполучення на кшталт *барва мулу, колір кави, барва маку, колір слонової кістки* тощо.

Семантичне поле колоративів складається з власне колоративів та з метафоричних колоративів, побудованих на складних взаємовідношеннях назв предметів з їхнім забарвленням і образом, що виникає в уяві носіїв певної мови на різних етапах її історичного розвитку. Науковці звертають увагу на специфіку використання колоративів у рекламних текстах, зокрема вторинних колоративів. Як зазначають мовознавці, вони потрібні для утворення додаткових конотацій, емоційно-експресивних образів та асоціацій. Вторинні колоративи надають рекламі більшої виразності й емоційності, ніж первинні [26, с. 66].

Звісно, що переосмислення прямого номінативного значення збагачує асоціативні відтінки, утворюючи широкий спектр конотацій, нових прагматичних і модально-оцінних значень. Сам по собі колір, як правило, не несе експресії. Лише за певних умов, відповідно до задуму автора або завдяки контексту і конотаціям, що базуються на історичному досвіді, традиціях народу та його національно-культурних особливостях, колір може стати як виразно прекрасним, так і відразливим. Символіка кольору пов'язана з психофізіологічними та лінгвістичними аспектами. Слова для позначення кольору починають активно входити в мову на тому етапі розвитку, коли виникають штучні барвники, значно різноманітніші за

природні, коли розвиваються мова й мистецтво. Кольори, що є основою системи колірних позначень, виконують номінативну й експресивну функції. Вони виступають як засоби прямої номінації, тобто відображення довкілля в усій його різноманітності, а також як засоби вираження складних асоціативних зв'язків – результату мисленнєвої діяльності, яка є відображенням суб'єктивного ставлення людини до світу завдяки емоціям і почуттям, що слугують своєрідною формою відображення реалій.

Символічні та асоціативні значення кольорів насамперед пов'язані з такою універсальною категорією, як оцінка. У будь-якій мові існують уявлення про «красиве / некрасиве», «приємне / неприємне» тощо. Саме на основі оцінних характеристик у багатьох культурах та мовах з'явилися семантичні опозиції, такі як білий-чорний, білий-червоний, чорний-червоний. Асоціативні колірні номінації дозволяють виявляти та відображати амбівалентність значень, де один і той самий колір може викликати як позитивні, так і негативні асоціації, мати естетичну оцінку і емоційний вплив.

Білий колір, скажімо, асоціюється зі святістю, невинністю, життям та красою, але водночас може символізувати страх, асоціюватися з хворобою і смертю (лікарняні атрибути, саван, похоронний одяг). Червоний колір також має різні значення: він може символізувати належність до вищих станів (червоний одяг), кров, вогонь, а тому – пристрасть, революцію, смерть тощо.

Опрацювавши специфіку аналізу кольорової символіки у художньому дискурсі, досліджуваний такими науковцями, як І. Бабій, К. Буркут, Л. Грибова, Г. Губарева, А. Критенко, Н. Римар, О. Рисак, А. Романченко, Т. Семашко та іншими мовознавцями, наголошуємо на необхідності опису процесів і результатів переосмислення семантики та традиційної символіки кольорів. Це проявляється через незвичайний контекст, що виходить за межі загальноприйнятих уявлень, і у використанні кольорів у прямому значенні для створення самотутніх

образів, де традиційний колір набуває нових смислових зв'язків. Зрозуміло, що особливе місце належить синтагматичним відношенням кольоропозначень, зокрема осмисленню семантичних мікрогруп, виділених за конкретною семантикою і сполучуваністю в межах основних груп колоративів, що сприятиме з'ясуванню місця й ролі таких лексичних одиниць у відображенні індивідуальної мовної картини світу.

Студіюючи семантику колоративів у художньому тексті, ми виходимо з того, що їхня семантична структура – складний комплекс. Вона містить основне значення кольору, на котре можуть нашаровуватися конотативні ознаки, пов'язані з глибинним змістом, який формують міфологічні уявлення народу, фольклорні та літературні традиції, а також індивідуальне світобачення автора.

Розглядаючи семантичні мікрополя як феномени з притаманними їм особливостями структури та змісту, дослідники мусять враховувати граматичну природу цих явищ, зокрема атрибутивний характер назв кольорів. Це означає необхідність аналізу колоративів у їхніх синтагматичних і парадигматичних відношеннях. Встановлення парадигми значень і смислових відтінків у поетичному ідіостилі допомагає визначити місце й роль цих образів у поетичному просторі, а також з'ясувати взаємодію загального смислу твору з окремими його елементами. Вивчаючи функційні властивості кольорів та їхніх позначень, науковці мають брати до уваги ключові образи поетичного світу – носії концептуальної інформації, пов'язані з основними ідеями й проблематикою творчості автора.

РОЗДІЛ 2. МОРФОЛОГІЧНІ Й ДЕРИВАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ КОЛОРАТИВІВ

У розділі йдеться про морфологічну та словотвірну специфіку назв на позначення кольору в українській мові на прикладі поетичного мовлення Павла Тичини. Звернено увагу на морфологічні характеристики частин мови, здатних виражати семантику кольору, та зааналізовано колоративи в аспекті можливостей передавати семантичні кольористичні нюанси.

2.1. Морфологічні ознаки колоративів

Особливе місце в структурі поля кольору посідають деривати прикметників-кольоропозначень. Звісно, пам'ятаємо, що основні колоративи з'явилися як результат постійної ознаки чогось, наприклад, колоратив *червоний* походить від *черв'як*, а *голубий* від *голуб*. Через те, що кольорове значення є все ж первинним саме для сучасних прикметників, їхні похідні належать до периферії. З огляду на сказане можемо розрізнити такі дві основні групи колоративів, що функціують у художньому просторі Павла Тичини (далі наводитимемо приклади лексем, зафіксованих в досліджених трьох томах автора):

1) відад'єктивні похідні прикметники (у межах однієї й тієї самої частини мови):

а) білий – біленький, білястий, білокорий:

У тебе – на лівій, притиснутій до грудей, руці, корзина...

А на правій – дитиночка біленька [61, 3, с. 202];

Над туманом над білястим

Білий голуб звівся ввись [61, 3, с. 399];

б) зелений – зелененький, зеленавий, зелен:

Ой за гаєм, гаєм – гаєм зелененьким... [61, 3, с. 307];

...а з-під самого споду ще й злегка протер зеленавим [3, с. 397];

Зелен сад-виноград... [61, 1, с. 258];

в) чорний – чорненький, чорнявий, чорнобровий, чорно-сірий:

там орала дівчинонька воликом чорненьким [61, 3, с. 329];

...живете ви, дітки чорняві... [61, 3, с. 365];

г) червоний – червоненький, дрібночервоний, червонощокий, червоніший:

Ти це, дятлоньку,...

На голівці червоненький?... [61, 3, с. 126];

г) голубий – голубенький:

... листя кидає тині голубенькі... [61, 3, с. 362];

д) жовтий – сухотно-жовтий; жовтогарячий:

Враз жовтогаряче світло

залило нас із вікна [61, 3, с. 400];

е) золотий – золотистий, злотистий, золоторотий, золототканий, золотоперий:

... скрізь поточки як дзвіночки, жайворон як золотий... [61, 1, с. 40];

О, дайте грому, о, дайте зливи! –

Нехай не сохнуть злотисті гриви [61, 1, с. 66];

є) срібний – сріблястий, сріблистий, срібляний:

Срібляний первоцвіт [61, 1, с. 42];

2) відад'єктивні й віддієслівні деривати, що належать до інших частин мови – іменники, дієслова, дієприкметники, прислівники.

У досліджуваному матеріалі виявлено такі відад'єктивні та віддієслівні похідні, що належать до інших частин мови:

а) зелений – зеленівши, зеленіти, взеленіти, зеленє, прозеленє, зеленотінь, зелено, узеленений:

Ось ніч спливає з дзвонами і небо зеленіє [61, 3, с. 307];

Що ніжніш од молодої, вирізної зелені! [61, 3, с. 262];

Тут аляя вишир і ввись взеленіє шатами [61, 3, с. 147];

Нам зеленотінь усе кивала:

дорожіться життям як є [61, 3, с. 310];

Зацвіту – мов голубизну

вкраплю в прозелень густу... [61, 2, с. 349];

Ціле літо зеленівши... я ж для тебе тут росла... [61, 2, с. 435];

Наша весно красна, зелено цвіти! [61, 3, с. 295];

Дорога узеленена... [61, 3, с. 320];

б) чорний – чорніти, зчорніти, зчорнілий, почорніти, чорнокрилля, чорнота, чорно:

Не можу про калину я співати,

коли ще в світі – стільки чорноти [61, 3, с. 305];

Чорнокрилля на голуби й сонце –

Чорнокрилля [61, 1, с. 84];

Тут, зчорнілая, ...мати шле їй голосок [61, 3, с. 287];

Як зчорніла ніч –

за селом світило... [61, 1, с. 97];

Горлом земля захрипіла, заюшилась, чорно запеклась [61, 1, с. 195];

в) синій – синьо, посиніти, синіти, синява, просинь, синь:

Синьо так! Біжить собі конячка [61, 3, с. 135];

Скільки тієї сили, синяви, краси! [61, 3, с. 323];

На чисту неба просинь

Одно собі покрикуй [61, 3, с. 338];

По-щирому синіло неба. Синь його –

Немовби срібна! [61, 2, с. 36];

Юнак розплющив очі: синь! [61, 3, с. 216];

г) червоний – червонить, розчервонілий, зачервонений, зчервонілий, червоно:

Сонце он встає

І загородки червонить фанерні [61, 2, с. 552];

...Костик стояв, украй зобижений, розчервонілий [61, 1: 3: 364];

Так од крові в нім вода

І солона, і гірка, зачервонена... [61, 3, с. 287];

А пісні співаються червоно, крилато! [61, 2, с. 29];

Чого так раптом зчервоніла? [61, 3, с. 171];

г) білий – біліти, побіліти, біло:

Як вернулася вона

й знов на місце сіла, –

вся була, як та стіна;

вся аж побіліла [61, 3, с. 372];

... сьогодні ж, ...мов у сад з'явився маляр,

провів квачем – і стало свіжо, біло [61, 3, с. 271];

Із півночі вже повернуло –

і побіліла й ніч тривожна [61, 3, с. 187].

д) блакитний – блакить, поблакитніти:

Думами, думами –

наче море кораблями, переповнилась блакить... [61, 1, с. 40];

Всі стени поголубіли. Поблакитніли вітри [61, 1, с. 322];

е) жовтий – пожовкнути, пожовтіти, жовтіти, жовч:

Листячко уже пожовкло [61, 3, с. 285];

Ви пожовтіли весь [61, 3, с. 345];

є) золотий – прозолоть, взолотити:

Твої коси від смутку, від суму

Вкрила прозолоть, ой ще й кривава [61, 1, с. 171];

Між хмар узолотились блиски [61, 3, с. 171];

ж) голубий – заголубіти; голубизна:

...зацвіту – мов голубизну вкраплю... [61, 3, с. 349];

з) сивий – посивілий, сивіти:

Чи це ворог... від злості посивілий [61, 2, с. 29].

Крім того, не можемо оминати й колоративи на кшталт *рожевий, рум'яний, багровий, багряний, смарагдовий, рудий, коричневий, карий,*

бронзовий бірюзовий, срібний, ясний, темний, більшість з яких є вторинними, та короткі й повні нестягнені форми прикметників (зелен, золоті).

Нами зафіксовано вісім однорідних рядів у межах відад'єктивних прикметників на чолі з назвами основних кольорів, які разом нараховують 28 колоративів без врахування назв змішаних кольорів та редуплікованих форм. З-поміж інших частин мови, що виражають колір і походять від основних назв кольорів – прикметників або від похідних від них дієслів, зафіксовано 41 назву.

Семантику кольору містять іменники, утворені від прикметників чи іменників, прислівники, базою творення яких були прикметники, дієслова, утворені від прикметників, а також дієприкметники та дієприслівники, що походять від дієслів. Додамо ще до цього переліку деякі похідні утворення на позначення змішаних кольорів та тих, що вказують на насиченість кольору (*блідо-рожевий, темно-синій, червонясто-сизий, блакитно-ясний, голубо-сизяно, золот-срібен, жовто-голубий, дзвінкоблакитний* тощо).

2.2. Продуктивні типи колоративів у поетичному доробку поета

За семантичною ознакою прикметники на позначення кольору належать до розряду якісних прикметників, які виражають безпосередні, прямі ознаки предметів, що в різних предметах можуть мати неоднакову міру вияву.

Загалом прикметники-колоративи в сучасній українській мові становлять окрему численну категорію лексем, ядро якої формують нейтральні, семантично незалежні назви, що позначають колір без відтінків і позбавлені додаткових указівок на міру вияву кольору: *червоний, жовтий, зелений, синій, голубий, білий, чорний*. На периферії перебувають колоративи, котрі виражають відтінки основного тону. Ці назви є похідними від основних. Такі периферійні колоративи містять вказівку на ступінь вияву кольору тощо (*білястий, зеленавий, синюватий*).

Вивчивши специфіку прикметника синій, Т. Семашко констатувала, що для нього характерна реалізація насиченого кольору за допомогою складних слів, повторення однокоренових слів, префіксальних і суфіксальних форм, що виражають надмірність ознаки, прислівників, а для позначення світлих відтінків функціують складні прикметники й суфіксальні прикметники із семантикою зменшено-пестливості та неповноти вияву ознаки [52, с. 133-134]. Такі особливості стосуються й інших основних кольорів, що функціують у сучасній українській мові.

Першу групу колоративів формують ті, що виражають ознаку, яка виявляється менше від норми. Недостатній ступінь інтенсивності колірної ознаки вказує на ознаку, що виявлена в предметі неповністю. Засобами її вираження є суфікси -уват-, -ав-, -аст-, -ист-. Мовознавиці О. Безпояско і К. Городенська зазначають, що «домінантою назв неповноти ознаки є суфікс -уват-, ступінь функціювання якого найвищий, а суфікси -ав-, -аст-, -ист- перебувають на периферії поля» [3, с. 125].

У досліджуваному матеріалі виявлено такі випадки використання прикметників із вказаними суфіксами:

Лиш вгорі зеленкувата

Блищала зірка [61, 2, с. 260];

І над ним червонувата

Вся горить хвала свята... [61, 3, с. 151];

Верби й клени понад шляхом

Сизуватим узялись... [61, 3, с. 399];

Зеленаве сходить жито [61, 2, с. 307];

І з вістового – золотаві

Зірвали басамани [61, 2, с. 415];

Ти в демократії сяєш золотисто [61, 3, с. 409];

Хлопці... поклали Кіндрата на м'якому листі

...нападаному, на червонястому... [61, 2, с. 91];

Червонясто голубими наші руки із твоїми

Лентами переплети [61, 3, с. 135];

У березі ж – срібляста мла [61, 3, с. 311].

Надмір колірної ознаки передають прикметники із префіксальними морфемами за-, пре-, які вказують на наднормованість ознаки. Такі колоративи уналежнюємо до другої групи. У досліджуваному матеріалі зафіксовано один випадок такого творення прикметника:

Час – воістину презолотий! [61, 2, с. 119];

Насичене

Новаторством життя – хвали

Презолотої гідне – творчою бадьорістю всього мене

Наповнило [61, 3, с. 15].

Доволі продуктивним способом вираження інтенсивності вияву колірної ознаки, що теж уналежнюємо до другої групи, у поетичному просторі автора є лексичний повтор колоративів без зіставлення з іншими предметами. У творах П. Тичини виявлено такі випадки їхнього використання:

Яблунь крила – білі-білі [61, 3, с. 214];

Три березки – білі-білі [61, 3, с. 126];

Підпоясаний, в сорочці,

Біла-біла голова [61, 3, с. 231];

І гойдалося повітря

Синє-синє, запашне [61, 3, с. 223].

До третьої групи належать прикметники, що виражають ознаку через властивість конкретного якісно осмисленого об'єкта. Такі одиниці мають прозору етимологію й утворені шляхом основоскладання в поєднанні з флексійним способом:

Враз жовтогаряче світло залило нас із вікна [61, 3, с. 40];

Слідом за ним із діброви

Дрібночервонеє листя кинулось [61, 3, с. 48];

Поетеса червоновида [61, 3, с. 340];

Та там гарбузи жовтолосі [61, 3, с. 353].

Творення такого типу кваліфікують і як складно-суфіксальний спосіб словоскладання з огляду на те, що процес поєднання основ у похідне супроводжується суфіксацією, а його різновидами вважають складно-флексивний і складно-нульовий [10, с. 129], яким відповідають колоративи з попередніх прикладів: відповідно *дрібночервонес, червоновидий, жовтолосий*.

Доволі активним способом творення колоративів у Павла Тичини є словоскладання – спосіб творення слів шляхом об'єднання в одне ціле кількох слів [10, с. 128]. Інший термін на позначення цього процесу – юкстапозиція [71, с. 191], а утворені в такий спосіб слова називаються юкстапозитами. Такі колоративи зараховуємо до четвертої продуктивної групи.

Мовознавці, спостерігаючи за специфікою прикметників-юкстапозитів, вирізняють їхні семантичні та структурні моделі. В українській мові виявлено такі семантичні моделі, обов'язковими складниками яких є назви кольорів (*білий, чорний, червоний, зелений, жовтий, сірий, фіалковий, коричневий* тощо). Методом суцільної вибірки з орфографічного словника А. Романченко зафіксувала такі складні колоративи, як *алебастрово-білий, білосніжний, молочно-білий, сніжно-білий, сріблясто-білий; вугільно-чорний, смоляно-чорний; вогняно-червоний, горобинно-червоний, криваво-червоний, мідно-червоний, цегляно-червоний, червонокаліновий; водяно-зелений, ізумрудно-зелений, салатно-зелений; жовтаво-іржавий, лимонно-жовтий, солом'яно-жовтий, янтарно-жовтий; димчасто-сірий, землисто-сірий, олов'яно-сірий, попелясто-сірий, сіро-свинцевий, сизо-фіалковий; горіхово-карий, іржаво-рудий, каштаново-бурий* [46, с. 98], де наявні як композити, так і юкстапозити. Переважають саме останні, оскільки вони виразно відбивають здатність таких прикметників передавати насиченість кольору та подібність його відтінків або подібність до названого, як правило, в

першій частині, предмета. Зауважимо, що зафіксовані дослідницею колоративи в художніх текстах П. Тичини не виявлено.

Структурні моделі колоративів досліджують у різних мовах, зокрема й в англійській, де вирізняють сім таких моделей, об'єднаних навколо колоративів *black, white, yellow, red, green, blue, brown, gray, purple, pink*. Усього опрацьовано 502 одиниці за словником англійської мови The New Oxford American Dictionary, що організовано за такими моделями: Adj+N, Adj+Adv, dj+Adj, Adj+V, Adj+N+N, Adj+Adj+N, найпродуктивнішою та найактивнішою з них є структурна модель Adj+N, за якою утворюється абсолютна більшість таких лексем [5, с. 18].

У творчості П. Тичини широко представлена генетично-структурна підгрупа якісних прикметників, що формується з перших двох, про які йшлося вище, й об'єднує прикметники, що передають ознаки, які є варіантами ознак, виражених прикметниками перших двох груп. Сюди належать складні прикметники – назви відтінків кольорів:

Вже сумно вечір колір свій міняв

З багряного на сизо-фіалковий [61, 3, с. 253];

А в провіт угорі, Під смугою рожево-голубою –

Вже видно, як аероплани пливуть [61, 3, с. 253];

Червонясто-сизі гори! [61, 3, с. 78];

Червоно-синій м'яч [61, 3, с. 78];

З-поміж складних колоративів варто виокремити дві групи: ті, що виражають відтінок основного кольору, та ті, що позначають змішані кольори. Науковці, пояснюючи причини появи складних слів і зокрема колоративних композитів, говорять про стрімкий розвиток сучасного суспільства, шалений темп життя, розвиток науки й техніки, звертають увагу на екстралінгвальні та інтралінгвальні чинники, які зумовлюють появу нових слів. Під першими мають на увазі суспільно-політичні, соціально-економічні зміни, процес глобалізації, потреби комунікації тощо, а другі потрактовують як тенденцію до економії мовних зусиль,

необхідність вибору й використання найоптимальніших лексем для ефективного вираження думки [5, с. 17]. Наведемо приклади юкстапозитів, що виражають колір у художньому мовленні митця:

Хмариночок пелена мутно-біла

Перетворювала... в пляму [61, 1, с. 395];

Водяно-зелена

Світилась хмара [61, 2, с. 253].

Частіше натрапляємо на колоративи-юкстапозити, що позначають змішані кольори, Одні з них утворено від повних форм прикметників:

...на всіх верхів'ях

Дим блакитно-бірюзовий [61, 2, с. 273];

І раптом вдалині –

Немов рояль

В синьо-зеленому тумані [61, 2, с. 488];

Волосожар пригає на небі синьо-золотому [61, 3, с. 21];

Пильно поглянув... на кролячі

Синьо-коричневі очі [61, 2, с. 70];

У наші будні золото-зелені

Світи... [61, 3, с. 115].

В інших колоративів першим елементом є прикметник, що виражає неповний вияв ознаки, наприклад:

Вітер війнув – листя з клена...

жовтаво-золоте полетіло! [61, 2, с. 89];

Проти сонці дим.

Проти зимнього патлатий.

Золотисто-рудуватий... [61, 3, с. 330].

До складу третіх можуть входити нестягнені форми прикметників, що нагадують фольклорну традицію вживання прикметників:

І до міста тепло тулиться

Жовто-сизая гора [61, 2, с. 262].

У поетичній мові П. Тичини часто вживані прикметники-кологративи із суб'єктивною оцінкою якості предмета. У них така категорія суб'єктивної оцінки виявляє себе у формах пестливості, позитивної емоційності. Лексеми, що виражають суб'єктивну оцінку, творяться за допомогою здрібніло-пестливих суфіксальних морфем -еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, які додають до основних прикметників. Вони уточнюють міру вияву колірної якості, на яку накладається суб'єктивність. У поетичному просторі П. Тичини зафіксовано такі приклади функціонування вказаних колоративів:

Під в'язом зелененьким сидимо [61, 2, с. 422];

Ой, за гаєм, гаєм – гаєм зелененьким

Там орала дівчинонька

Воликом чорненьким [61, 3, с. 329];

Проліски синенькі... В них же дерзнове

Почуття до сонці [61, 3, с. 269];

...листя кидає тіні голубенькі [61, 3, с. 362];

... за низеньким тином руденьке теля [61, 3, с. 365];

Сиділа руденька білка [61, 2, с. 67];

Перед нашими очима сіренький котик [61, 3, с. 366].

Прикметники-кологративи, що містять суб'єктивну оцінку якості предмета, у творах П. Тичини часто актуалізують фольклорні мотиви.

2.3. Індивідуально-авторські утворення поета

Крім узуально-асоціативних колоративів, у художньому мовленні П. Тичини доволі частотними є асоціативно-авторські, що частіше кваліфікують як індивідуально-авторські неологізми. У зв'язку з цим доречно згадати сутність неологізмів і зокрема авторських.

Терміном *неологізм* позначають нове слово, що нещодавно зайшло в мову. У лінгвістичній літературі неологізмом називають не просто нове, а свіже, нещодавно створене слово, новизна якого відчувається мовцем.

Якщо слово утворено вдало, воно швидко втрачає свіжість, приживаючись в мові. Так буває із загальномовними неологізмами. Інша річ – індивідуально-авторські неологізми. Вони, як правило, не виходять за межі художнього чи публіцистичного тексту.

На думку Є. Карпіловської, намагання висловитися самобутньо, так, щоб думка зацікавила, притаманне кожній людині, а особливо майстру слова. Для письменника таке прагнення стає ключовим елементом його творчості, вираженням унікальності стилю та світобачення. Для розуміння взаємодії національної мови й мислення, а також для виявлення здатності слова передавати найтонші відтінки думки, важливо досліджувати мовотворчість. Мовотворчість Павла Тичини є цінним джерелом для роздумів про потенціал української мови та невикористані можливості словотворення. Його твори відкривають широку палітру нових слів, що відображають оригінальне бачення поета про навколишній світ [19, с. 26].

Загалом авторські неологізми й неологізми-колоративи зокрема зазвичай створюються за продуктивними моделями, за зразком уже існуючих у мові слів. У досліджуваному нами матеріалі функціують такі авторські неологізми:

*Ще з твоєї **синь-води** зарекочуть бурі...* [61, 3, с. 299];

*Ми розцвітаєм, як в сонці **зелен-май**...* [61, 3, с. 81];

***Чорнокрилля** на голуби й сонце* [61, 1, с. 84];

*Та там гарбузи **жовтолисі*** [61, 3, с. 353].

Тичина любить експериментувати зі словосполученням *чорні брови*:

Ой цвілось життя зелене –

юнь моя

*і **чорнобрів'я!*** [61, 2, с. 25];

Чорнобривки** й **чорнобровці

збудували море це! [2, с. 59];

*В нас-бо кожен із вас і в душі **чорнобрович**...* [61, 3, с. 182].

Для утворення індивідуально-авторських лексем із семантикою кольору П. Тичина активізує основоскладання й суфіксацію або лише основоскладання:

Бруд, і яд, і білотіння скрізь по світу новить бриз... [61, 3, с. 237];

Нас зеленотіння обступило... [61, 3, с. 310];

На стремень чи стремінце смійся, золотороте сонце! [61, 1, с. 430].

Тут щирозлотне мигтіння пішло коливатись додогу –

вниз та униз осідало, мішаючись, наче у танці [61, 1, с. 193];

Нам зеленотінь усе кивала:

дорожітеся життям як є [61, 2, с. 310].

Автор вдається і до мовної гри, і до оказіонального творення в такому реченні:

*Ворогів збороли ми в **чорну чорноліть!**...* [61, 3, с. 137].

Ми зафіксували цікаве творення колоратива, першим складником якого є якісний прикметник *стрімкий*, поєднаний із зеленим кольором, що характеризує життя, як динамічний, змінний процес:

*Витривалес життя, **стрімко-зелене!*** [61, 3, с. 560].

Щоб підкреслити сум, що викликає інколи в ліричного героя прихід осені, П. Тичина скористався цікавим авторським неологізмом у вигляді складного прикметника:

***Сухотно-жовту** головешку на села кинув – жде* [61, 1, с. 211],

а для опису серпанку автор використав колоратив *туманно-голубий*, утворений як юкстапозит, першою частиною якого є *туманно-*, що уточнює другу частину, порівнюючи голубий колір із туманом.

*Не димкою **туманно-голубою**,*

А контуром окреслено знання [61, 3, с. 107].

Оригінальними утвореннями автора є колоративи, які з'явилися внаслідок поєднання коротких форм прикметників:

*Серп і Молот – **зелен-золот** пишний край!* [61, 2, с. 25].

Цікавими є колоративи, що створюють відповідний колорит, необхідний авторіві для досягнення впливу на читача, для відтворення настрою ліричного героя, які зокрема функціують у таких висловлюваннях:

*Незборено залізяно
пройти без каяття
не спать голубо-сизяно
наукою пронизано
щоб все було життя* [61, 1, с. 228],

де в постпозиції прикметник із семою неповноти вираження колірної ознаки. Павло Тичина, утворюючи колоративи, поєднує два і навіть три елементи, наприклад:

*В очах в неї срібне-злоте,
цілував її в сто-соте... [61, 2, с. 115];
Соку немов з кавуна надавив хто і він каламутно-мутно-червоний
[61, 1, с. 531];
Задзвеніла далина
ясно-синьо-цвітно... [61, 2, с. 373].*

Про колоративи *червоно-си'-зеле'* та *дзвінко...*, що є авторськими утвореннями, йтиметься в третьому розділі.

Індивідуально-авторські колоративи утворені поетом за допомогою основоскладання та словоскладання в чистому вигляді або в супроводі суфіксації. Індивідуально-авторські утворення становлять 5 % від усіх колоративів.

РОЗДІЛ 3.
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ХРОМАТИЧНИХ
КОЛОРАТИВІВ У ПОЕТИЧНІЙ МОВІ ПАВЛА ТИЧИНИ:
СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

У поетичній мові Павла Тичини відповідно до домінування кольорів вирізняє 5 семантичних мікрополів хроматичних колоративів. Визначено наповнення кожного мікрополя у відсотковому відношенні. Усього виявлено понад 400 мовленнєвих ситуацій, у яких функціують колоративи. У їхньому складі фіксуємо колоративи із загальномовними, фольклорними, усталеними поетичними, а також індивідуально-авторськими значеннями.

3.1. Семантичне мікрополе назв синьо-голубого кольору

Естетика синьо-голубого кольору в поезії відбиває неоромантичні традиції в художній літературі. Синьо-голуба палітра в художньому мовленні Павла Тичини набуває особливого значення в розкритті концептуально навантаженого образу неба. Синє небо в макрокосмосі поета вабить духовною висотою:

*Коли б я забув **синє** небо, хмарки... [61, 1, с. 289];*

*В **синім** небі сонце грало [61, 3, с. 231];*

*Прихильно, по-щирому **синіло** небо.*

***Синь** його немов би срібна! [61, 2, с. 36];*

*Ах, небу **голубому**... повірте [61, 1, с. 311];*

***Синє** небо закрилося*

Хмарою широкою [61, 1, с. 416].

Іноді автор непрямо називає небо, а за допомогою метафори: *Немає меж... і де кінці, що ставили б сонцям семестри у **голубому молоці**? [61, 1, с. 157]*, де небо постає в образі голубого молока; *Не бував ти у наших краях! Там же небо – **блакитні простори**... [61, 1, с. 282]*, де небо – це

блакитний простір. На позначення неба часто використовується іменник із семантикою аналізованого мікрополя – *блакить*: *Закучерявилися хмари. Лягла в глибінь блакить...* [61, 1, с. 38]; *Я, мов зараз, вбачаю: стети та стети... Розляглася блакить понад ними* [61, 1, с. 290]; *Думами переповнилась блакить ніжнотонними* [61, 1, с. 40]. Цікаво й нестандартно описує небо автор у таких рядках: *Синє таке зелене небо* [61, 1, с. 215]. З образом неба тісно пов'язаний образ хмар, з яких утворюється дощ, що нагадує поетові голубі перли: *Танцюючі тучі, ви не при собі, – нащо вам ронити перли голубі?* [61, 1, с. 262].

В описі осіннього дня П. Тичина говорить про небо, яке *синіло*, а його *синь* була схожою до срібла: *Пригадую: осінній день. Прихильно, по-щирому синіло небо. Синь його – немовби срібна! Легкокрильно той срібний пил носився з вітром* [61, 2, с. 36].

Так само прекрасно описано воду – символ чистоти в поезії П. Тичини. Синя та голуба гама на позначення води є постійним епітетом, властивим фольклору:

Сині води в темний берег плюх [61, 1, с. 54];

... сняться води голубі [61, 2, с. 129];

Я ж не влізу до кімнатки

та й на зиму клонить спатки:

сняться води голубі [61, 2, с. 129];

Синії води збентежно ходять [3, с. 364].

Водна стихія в поезії представлена і в образі моря (*Чи ж може брудом вітер засипать синє море?* [61, 3, с. 264]), і в образі річки (*Я був понад Дніпром і в тих краях, Де в синю Рось тече Росава* [61, 3, с. 223]), і в образі озера (*Ліси, поля, озера сині – це все народне вже тепер* [61, 3, с. 362]), що мають відповідний колір. Рідше для кольорового позначення моря автор використовує колоратив *блакитний*: *Як великі кораблі, наставивши вітрила – блискучі, опуклі, – пливуть вони в блакитнім морі гордо-урочисто, пливуть на рідні села, на стети далекі, щоб там росою впасти на світанку, щоб десь*

поплакати над лісом [61, 1, с. 419]; *І ріка мутная сповнилася сонця і блакиті*
– *Торкнула струни...* [61, 1, с. 83].

Відомо, що в природі прототипом синього кольору є вода; також прототипом синього виступає колір неба [52, с. 129]. Цієї ж думки дотримуються й інші дослідники, стверджуючи, що в українській етнокультурі зразком колоративів *синій, голубий, блакитний* слугує небо та повітряний простір і море [9, с. 40]. Це зазначають дослідники, вивчаючи постійні епітети, актуальні у фольклорі та в художньому мовленні, зокрема у творчості Тараса Шевченка [45, с. 120].

Від синього / блакитного кольору віє чистотою. Тож в уяві автора такого кольору набуває день, світ навколо, степ, земля, простір узагалі: *На них із вікон веслує промінь і вітер майний і синій день* [61, 1, с. 358]; *Ще пташки в дзвінках піснях блакитний день купують, Ще половіє злотом хвиль на сонці жита риза* [61, 1, с. 52]; *Синьо так!* [61, 2, с. 135]; *Впаду, впаду, впаду на синю глибочінь* [61, 1, с. 398]; *По блакитному степу вітер – вітер!* [61, 1, с. 74]; *Ми із Землі блакитної мчимо у далі зоряні* [61, 3, с. 293]. Синій у поета символізує задуму, розмірковування, що репрезентовано в такий спосіб: *Дельфін не гравсь у морі, не був і сонцехмар – на давню синю тему задумалась гора* [61, 1, с. 396].

Нерідко автор вдається до абстрактного вираження того, що позначає простір навкруги за допомогою іменника *блакить*, наприклад: *Весна, весна! Яка блакить, який кругом прозор!* [1, 191]; *Сам скапаю сонцем, В блакиті розтану* [61, 1, с. 323]; *... блакить продерлася крізь хмари* [61, 3, с. 276]; *Одчиняйте двері – голуба блакить!* [61, 1, с. 69]; *В осінній блакиті розцвітали грози* [61, 1, с. 76]. За зібраним матеріалом можемо висновувати, що слово *блакить* є повторюваним, семантично й стилістично навантаженим, а відтак і одним з улюблених Павла Тичини.

Для вираження настрою ліричного героя від того, що він споглядає, поет вдається до авторського неологізму *дзвінкоблакитне*:

Щось дзвінкоблакитне,

запашне, квітне, квітне...

... У вас, як завжди, – спокій,

І тиша, й «благодать».

*Щоб все **дзвінкоблакитне***

Пишалося і жило [61, 1, с. 315].

Далі, із наступних рядків поезії, стає зрозуміло, що Павло Тичина називає Дзвінкоблакитним Паном небо: *Хіба не можна попрохати у **Дзвінкоблакитного Пана** дощів, роси і світу? У **Дзвінкоблакитного Пана!*** [61, 1, с. 316]; *Отут, отут на цій полянці помолимось **Дзвінкоблакитному*** [61, 1, с. 317].

Дослідники здавна помітила, що сприйняття поетом світу характеризується яскраво вираженою синестезійністю. Це відбивається в художніх тестах, де гармонійно поєднано колір і звук, де постають «синестезійні (кольорово-музичні у своїй неподільній єдності) образи» [68, с. 220].

Синій, голубий та блакитний кольори передають красу природи, зокрема рослин:

*Проліски **синенькі**... В них же дерзновенне почуття до сонця [3, с. 269]; ...там, де тіні, лісові дзвіночки **сині** [61, 3, с. 126]; Над тюльпаном всі дні султанівна **Над блакитним** проводить [61, 1, с. 406];*

опадів:

*Блиск над **синіми** снігами [61, 3, с. 360]; Сад увесь убрався в іній, проти сонця він – як **синій** [61, 3, с. 328]; Наче криги чи айсберги холоднувату **синь** полотнами накинуті й мольберти давили по кутках [61, 2, с. 45];*

ландшафту:

*Листя... кидає тіні **голубенькі** [361, с. 362];*

темряви:

Знову поле. Вітер в два весельця

*нас погнав, як човна в **синій** млі... [61, 2, с. 135];*

зовнішності людини:

Що мені дівочі очі, голубії, карі? [61, 2, с. 33];

Ну, глянь же синіми очима [61, 2, с. 131].

У пропонованій строфі метафору *голубі очки* вжито на позначення перших весняних квітів голубого кольору:

Весна встає, весна встає,

весна до мене промовляє

(дитя моє!)

зеленими листочками,

голубими очками... [61, 1, с. 451].

У наступних рядках колір ужито в метафоричних висловлюваннях: *Італійців минуле в тобі голубе!* [3, с. 396]; *Геть через усе життя прослалося легато (гудок на заводі). Годі! заголубій і на мою долю. Люлі – лю...* [61, 1, с. 133]; *Мадонно моя, Мати Пречиста, мій Цвіте Голубий!* [61, 1, с. 110]. В останньому прикладі лірична героїня одного з віршів асоціюється з ніжною квіткою.

Широкі можливості щодо опису багатьох понять та предметів засвідчують і різні наукові розвідки: цей колоратив використовують для вираження зовнішніх параметрів природних явищ (неба, повітря), людини, її одягу, водойм, речовин, внутрішніх якостей (темних сил), а також ним послуговуються у «назвах-термінах для атрибутивної класифікації певних хімічних речовин, коштовних каменів відповідного кольору, фітонімів; в документах для позначення кольору шкіри та ознак різних захворювань» [52, с. 128]. Дослідивши широкий ілюстративний матеріал і взявши до уваги семантико-асоціативні складники синього кольору, Т. Семашко вирізнила 15 лексико-семантичних варіантів значення, що реалізуються в сучасній українській мові: зовнішній вигляд людини, стан людини, явища природи, синій цвіт, водойми, барва одягу, предмета, романтичне й ідеалістичне значення, ознаки захворювання, негативність, жорстокість, бідність, темна сила, терміни, постійні епітети [52, с. 129-133].

Доповнюють синьо-голубу гаму мовної картини світу Тичини *бірюзовий. волошковий* та *ультрамариновий* кольори:

*О Земле наша добрая, перлино **волошковая*** [61, 3, с. 293];

*Струнна осанна, **волошковий** тон* [61, 1, с. 111];

*Пахли там кущі бузові, ледве мріли **бірюзові*** [61, 2, с. 112];

І скрізь – наскільки вистачало зору –

*на всіх верхів'ях синь, **ультрамарин*** [61, 3, с. 273], де бірюзовий – колір від блакитного, близький до ціану до яскраво-зеленого з блакиттю; волошковий – який нагадує колір волошки, синій; ультрамариновий – яскраво-синій.

Назви *фіолетового* кольору, які ми уналежнюємо до дифузної зони лексико-семантичного поля назв *синього* кольору, репрезентовано в поетичному світі П. Тичини обмеженою кількістю, зокрема це такі лексеми: *фіолет, фіолетовий, ліловий*, що виражає синій із червонуватим відтінком та світло-фіолетовий, кольору бузку або фіалки відповідно й свідчить про непродуктивність вживання цієї барви в палітрі автора:

*Охляло сонце. На будинках горить гарячий **фіолет*** [61, 1, с. 213];

*Гул в цеху приглушений... **Тіні-фіолети*** [61, 3, с. 386];

*І тремтіли на її **ліловій** блузі ластівки* [61, 3, с. 386].

Крім простих за будовою назв на позначення аналізованих кольорів, функціують і складні прикметники, що поєднали назви двох барв описуваної кольорової гами (... *на всіх верхів'ях дим **блакитно-бірюзовий*** [61, 3, с. 273]) або ж конкретизують насиченість тону (*Згадайте ви весну, **блакитно-ясні** бурі І **цвітно-травний** шум* [61, 1, с. 311]; *По небу **глибоко-синьому** хмари... по вітру пливуть* [61, 3, с. 242]; *Задзвеніла далина **ясно-синьо-цвітно*** [61, 3, с. 373]; *А на сході **тепло-синьо** розтає* [61, 3, с. 389]; ***Грізно-синя** – тиша – у вікнах* [61, 1, с. 526]), що є доволі частотним для поезій П. Тичини порівняно з складними прикметниками на позначення змішаних кольорів, зокрема описуваного семантичного мікрополя.

Зауважимо, що кольорові позначення мають високий символізм і великий вплив на психіку людини та відбиваються у різних мовних підсистемах, зокрема у фразеологічній і паремійній [40, с. 200] та, звісно ж, у художньому мовленні українських творчих особистостей. У зааналізованих поетичних творах П. Тичини зафіксовано 20 % від загальної кількості колоративів на позначення синьо-голубої гами. Зааналізоване мікрополе містить такі колоративи, як *синій, голубий, блакитний, дзвінкоголубий, синенький, голубенький, голубії, бірюзовий, волошковий, ультрамарин, блакитно-бірюзовий, блакитно-ясний, грізно-синій*, а також похідні від них.

3.2. Семантичне мікрополе назв жовто-золотого кольору

До лексико-семантичного поля колоративів у поетичній палітрі Павла Тичини належить одне з мікрополів, складники якого виражають як позитивні, так і негативні якості – мікрополе номінацій жовто-золотого кольору. Жовту палітру кольорів – одне із субполів досліджуваного мікрополе – охоплюють назви хроматичних кольорів.

За панеллю Пантон, розробленою в середині ХХ століття компанією Pantone Inc., нараховують 136 відтінків жовтого кольору. Напрацювання карти кольорів використовують дизайнери в різних галузях. Кожен колір, а це понад 1800 унікальних кольорів, за цією фізичною палітрою має свій номер. Назвемо деякі кольори без зазначення їхніх номерів: випромінюючо-жовтий, шафрановий, лимонний, нарцисовий, попкорновий, гірчичний.

Відтінки цього кольору відрізняються фізичними й семантичними нюансами, мають іншомовну назву та короткий опис: Illuminating – той, що світиться, життєрадісний і веселий, як сонячний день; Saffron – сильний і рішучий відтінок жовто-жовтогарячого; Limelight – світло софітів, «мультияшний», що нагадує лимонад; Daffodil – невимушений колір сонячного нарциса; Popcorn – веселий та сонячний відтінок світло-

жовтого, що випромінює тепло й надію; *Buttercup* – чистий жовтий, який наповнює щастям та теплом; *Spicy Mustard* – колір гірчично-жовтої пряної гірчиці [7].

За німецьким кольоровим стандартом RAL, запропонованим 1927 року Державним комітетом з умов поставок на прохання виробників лакофарбової продукції і затребуваним практично в усіх сферах, де необхідне правильне розуміння кольору, до палітри жовтого кольору входять *пісочно-жовтий, слонова кістка, ріпаково-жовтий, пастельно-жовтий, сигнальний жовтий, лимонно-жовтий, жовта сірка, шкіра буйвола, цинково-жовтий, транспортно-жовтий, люмінесцентно-жовтий, динно-жовтий, жоржинново-жовтий, сонячно-жовтий*, а до помаранчевих кольорів належать *жовто-помаранчевий, оранжевий, люмінесцентний яскраво-помаранчевий, транспортний помаранчевий, пастельно-помаранчевий, сигнальний помаранчевий, лососево-помаранчевий, мандариновий, атомно-мандариновий, гарбузовий* тощо [58].

У лексико-семантичній системі української мови функціують такі назви кольорів жовто-золотої палітри: *жовтий, золотий, золотаво-карий, золотисто-жовтий, жовто-золотий, жовтогарячий, палевий, воцаний, лимонний, кукурудзяний, бурштиновий, жасминовий, кремовий, лимонно-кремовий, лимонно-жовтий, солом'яно-жовтий, янтарно-жовтий, пшеничний, шампанський, ляний, канарковий, пісочний, янтарний* тощо.

Епітет – один із засобів вербалізації лінгвокогнітивного рівня мовної особистості, якому за філософським і психологічним критеріями відповідають інтелект та мислення [45, с. 118]. У досліджених текстах Павла Тичини репрезентанти цього рівня на позначення жовтого кольору функціують нечасто. Нами зафіксовано три групи денотатів, з якими сполучається колоратив *жовтий*: 1) флорономи та їхні елементи; 2) побутові предмети; 3) явища природи; 4) особи.

Прикладом уживання та сполучення згаданого слова з назвами рослин можуть слугувати такі рядки з поезій дванадцятитомного видання творів письменника:

*А береза обтрусила **жовте** листя без числа [61, 2, с. 128];*

Ой в листопаді лист опалий,

*Червоний, **жовтий** на землі [61, 3, с. 420];*

*Вітер війнув – листя з клена **жовте**,*

***Жовтаво-золоте** полетіло! [61, 2, с. 89].*

В останньому прикладі фіксуємо складний прикметник, першою частиною якого є суфіксальний прикметник *жовтавий*, у поєднанні з колоративом, що теж входить до описуваного семантичного мікрополя.

Крім прикметників, семантику жовтого кольору реалізують й інші частини мови, зокрема дієприкметники:

Наче мовник

чужою мовою заджеркотів

***пожовклий** ясен надо мною [61, 2, с. 36];*

*Листя **жовкле**, що з тобою сталося? [61, 3, с. 208],*

а також іменники та дієслова:

Ще літо за повним столом,

*А в листі вже **жовч**.*

***Жовтіє** [61, 1, с. 219],*

де спостерігаємо повтор споріднених слів, який у стилістиці кваліфікують як тавтологію – повторення того самого кореня в різних словотворчих формах [21, с. 354], поєднання однокоренових слів для посилення відтінків позначуваних ними понять [41, с. 240].

Завданням тавтології, на думку В. Лесина та О. Пулинця, є затримання уваги на сказаному, увиразнення його, посилення емоційності й ритмічності мови [34, с. 306]. Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мацько вважають тавтологію фігурою думки, що полягає у свідомому її формуванні [38, с. 451].

До першої семантичної групи також зараховуємо сполучення колоративів з іменниками – назвами, що передбачають сукупність певних рослин. Наприклад:

Сніг, сніжок на жовтий садок [61, 1, с. 358],

де садок – дерева із жовтим листям;

Спочатку йшло ласкаве жовте поле [61, 1, 439],

де поле – ділянка землі, на якій ростуть злакові культури (пшениця, ячмінь, жито, овес тощо), які, дозріваючи, мають відповідне забарвлення, або на якому ростуть рослини, що квітнуть жовто (наприклад, ріпак).

Зауважимо, що колоративи різних частин мови в Павла Тичини фігурують здебільшого в описах осінніх краєвидів і відбивають лінгвокогнітивний рівень мовної особистості автора та його своєрідність бачення світу.

Із назвами предметів побуту прикметник *жовтий* поєднується рідко:

Потерлась ватянка жовта Степана [61, 2, с. 57];

... чоботи журно дивились на жовті онучі [61, 2, с. 67];

А пара навпроти – по жовтій долівці

Внизу покотилась і зникла [61, 3, с. 352].

Оказіональний прикметник *сухотно-жовтий* вжито в такому контексті: *Десь там за мною – захід. Сухотно-жовту головешку на села кинув – жде...* [61, 1, с. 211], де стосується кольору заходу сонця.

Зовсім рідко натрапляємо на приклади поєднання прикметника *жовтий* з іменниками-назвами осіб, де він виражає колір шкіри, наприклад:

Ідуть юнаки і дівчата – і жовті, і білі, і чорні [61, 3, с. 37].

До цього поля зараховуємо прикметники *мусянжовий* та *жовтогарячий*, де перший виражає жовтий колір, а другий жовтий із червонуватим відтінком:

А по нивах бронзові розводи,

бронзові, мусянжові здаля [61, 2, с. 321];

*А сонце цілиться пустить
стрілу жовтогарячу... Мить –
сосна схопилась тут за рану –
й червоне бризка крізь туман... [61, 3, с. 39].*

До аналізованого поля входять лексеми із семантикою *жовтий* у переносному значенні, що формують яскраві авторські образи: *Підбіжить вітер до оріхів – оріхи ноти ронять пожовклі, співати забули* [61, 1, с.200].

Друге субполе аналізованого семантичного мікрополя репрезентує колоратив *золотий* із семантикою «кольором подібний до золота». Як зауважує О. Колот, іменник *золото* на момент появи фактично не був колоративом, хоч і позначав метал із жовтим забарвленням. Цей кольоровий тон і є його зовнішньою формою, з якої кристалізується форма внутрішня – порівняльний зворот «като злато» [28, с. 41].

Похідний від названого іменника прикметник характеризує стан осінньої природи, коли все здається золотим – дерева, дощ тощо. *Десь краї казкові, золоті верхів'я* [61, 1, с. 42];

Квітчастий луг і дощик золотий [61, 1, с. 50];

Осокори ... верхів'ям золотим вже в божевільнім танці [61, 3, 225].

Утім частіше прикметник *золотий* стосується жита, поля, колосків:

У житах злотистих там шуміли шуми [61, 1, с. 67];

Хай по полю, Золотому полю, Ляже тінь [61, 1, с. 75];

Там добро колосками визріває золотими... [61, 2, с. 51];

Взяла її – сиріточку –

й вернула всім полям,

і золотому житечку,

і ягідним садам [61, 2, с. 99].

У переносному значенні *золотий* П. Тичина використовує задля того, щоб підкреслити красу й силу почуттів, переживань людини. Крім прикметників, у поезії функціонують похідні іменники та дієслова:

О, дайте грому, о, дайте зливи! –

*Нехай не сохнуть **золотисті** гриви [61, 1, с. 66];*

*Твої коси від смутку, від суму вкрила **прозолоть**... [61, 1, 51];*

*Певно й **серце твоє** **взолотила** печаль [61, 1, с. 51].*

У межах цього субполя вербалізовано й релігійний складник, що був і є важливим аспектом людського життя з давніх-давен і до сьогодні:

*Над Києвом – **золотий** гомін, І голуби, і сонце! [61, 1, с. 82]; **Десь в небі** плинуть ріки, **Потужні ріки** дзвону **Лаври і Софії!**.. **Човни золотії** **Із сивої-сивої** **Давнини** причалюють, **Човни золотії** [61, 1, с. 82], що відбиває релігійність, ставлення до церков, їхніх дзвонів, адже **золотий гомін** тут – це дзвони релігійних будівель, якими славиться Київ; **Собор злотоглавий** **піднявся** [61, 3, с. 405], де використано композит на позначення золотоверхої споруди.*

Зауважимо, що золотий колір є символом сонця:

І я кидаюсь на голос,

але там – нема нікого! –

*крім як сонця **золотого**... [61, 2, с. 239].*

Жовтий колір символізує тілесну красу, багатство, щедрість, отже, може вживатися на позначення кольору, подібного до жовтого, або ж виконувати символічну функцію. Серед вживань митця можна вирізнити ті, що побудовані на асоціаціях із кольором золота (*Сним вином червоним – Сонця, хмар та вітру! Десь краї казкові, **Золоті** верхів'я... [61, 1, с. 42]; У житах **злотистих**, **Стрункоколоскових**... [61, 1, с. 67]; **І зворухнуться** **серця одверті** в **золотому** **огні**... [61, 1, с. 450]; **Посеред церкви в шатах **золотих** стояв. Обапол – чорноризці** [61, 3, с. 330]), а також ті, що виражають експресивну ознаку (*Арфами, арфами – **золотими**, **голосними** обізвалися гаї... [61, 1, с. 40]; **Квітчастий луг і дощик **золотий**. А в далині, мов акварелі, – Примружились гаї, замислились оселі... [61, 1, с. 50]).****

Золотою в Павла Тичини є мрія (*Брини ж у серці, Мріє Золота ...* [61, 1, с. 110]), скибочка дині у значенні *молодий місяць* (*Скибочка дині пливе золотая* [61, 1, с. 531]).

Виокремимо групу вживань, похідних від іменника *золото*, що характеризують поступ людства, майбутнє народу, нові погляди, новий час. У певний час змінюється ідеологія, коли думки суспільства прагнуть нового, переоцінки, змін. Тож автор такі прагнення відображає в таких рядках:

Не златоглавий нам потрібен,

А повен сили ... новий наш Київ [61, 2, с. 23];

Нам у далечінь шлях золотиться [61, 3, с. 394];

Час – воістину презолотий! [61, 2, с. 119];

Наша доля позолотиться,

Мов удосвіта вода... [61, 3, с. 262].

Автор вдається до використання слів субполя *золотий* в оцінному аспекті. У такому контексті функціують прикметники у формі вищого ступеня порівняння та прислівники. Наприклад:

... глибока стала в нас житочність...

І жито золотіш... [61, 2, с. 126];

З творами молодих знайомитися – що може бути золотіше? [61, 3, с. 269];

Ти в демократії сяєш золотисто [61, 3, с. 409].

Відомо, що маркерами епітетних структур є якісні прикметники з семантикою кольору [43, с. 311]. Їх кваліфікують як кольористичні епітети. У їхніх межах можна вирізнити загальноновживані, або узуальні, та індивідуальні, або okazіональні, епітети [39, с. 182]. Перші відбивають історичну пам'ять народу, його традиції та етнічне світобачення [44, с. 39]. Специфіка епітетних структур другого типу виразно виявляється в складних лексемах із першим елементом – короткою чи повною формою

прикметника *золотий*. Цей елемент поєднується з назвою іншого кольору в другій частині:

... нам потрібен повен сили,

золот-срібен, новий наш Київ [61, 2, с. 23];

... зелен-золот пишний край [61, 2, с. 25];

День розлуки осіянний,

сумно, сумно-золотий [61, 3, с. 137];

У наші будні золото-зелені світи [61, 3, с. 269];

Проти сонця дим,

Проти зимнього патлатий,

Золотисто-рудуватий... [61, 3, с. 350].

У поданих рядках виділені епітети відтворюють кольори предметів або формують метафоричні образи світу, Києва, дня.

Зазначимо, що спільним для жовтого і золотого кольорів є те, що вони – універсальні символи осені.

Використання кольористичних епітетів у художньому мовленні – традиційна риса української лірики. Колоративи вживаються в прямому й переносному значенні, завдяки чому вони «є емоційно наповненими, зі смисловим і естетичним прирощенням і від того експресивними» [38, с. 343]. Павло Тичина вдало використовує стилістичні можливості художнього кольору, зокрема того, що формує семантичне мікрополе колоративів жовто-золотого спектра, за кожним субполем якого виявляється специфіка описуваних денотатів.

Компоненти семантичного мікрополя жовто-золотого спектра репрезентують контекстуальну опозицію: *На капусті жовті метелики, а на Дніпрі – білі* [61, 1, С. 202].

Розглянуте мікрополе формують прикметники-колоративи *жовтий, жовтавий, мусянжовий, жовтогарячий, золотий, золотистий, золотіш, презолотий, золот-срібен, сумно-золотий, золотисто-рудуватий, золото-*

зелений та іменникові, дієслівні й прислівникові форми із семантикою кольору. Разом становлять 18 % від загальної кількості колоративів.

3.3. Семантичне мікрополе назв червоного кольору

Лексеми мікрополя назв червоного кольору активно функціують в поетичному мовленні П. Тичини. Взагалі червоний колір має сильний емоційний заряд радості, свята. Він часто має властивість збуджувати, закликати до дій [73, с. 11].

Колоратив *червоний* наділений ідеологічною конотованістю у творах поета, що зумовлено суспільно-політичними обставинами і виявляється в актуалізації семи «революційний» у структурі значення вказаного колоратива.

Характеризуючи семантичне мікрополе *червоного* кольору, відзначимо, що його репрезентанти досить часто використовуються П. Тичиною для зображення революції і всього, що з нею пов'язане, – крові, нового життя тощо:

*Люди віками б'ються за землю: межують, ворюються, вкосоються – а крові, **червоної** крові!* [61, 1, с. 316];

***Червоний** крик, кривавий крик, Червоних сонць протуберанці* [61, 1, с. 157];

*Хто життя не шкодує в **червоній** борні* [61, 1, с. 444];

*Ой Києве, **червоний** Київ, приводиш ворога ти в дрож...* [61, 2, с. 23];

*Але наш труд, любов вселюдська оновлює весь світ – **червоним**...* [61, 3, с. 21];

Живи, живи, красуйся, Червона Україно! [61, 2, с. 98].

Слово *червоний* використовується автором і для визначення політичної спрямованості:

*Аж тут враз! враз! похід робітничий же **червоніший** празник, як цей Май?* [61, 1, с. 216]; ***Червоний** внав аероліт: естетика компромісова – за вітром полетіла...* [61, 1, с. 341]. Символом підтримки політики партії слугує

галстук (*А трохи далі з червоними галстуками і хлопчики й дівчатка* [61, 1, с. 380]), зірка (*Радійте, гори в синій піднебесності! Радій, – зоря червона, п'ятикутня понад тобою, – славен-бо єси!* [61, 2, с. 133]).

Крім наведених прикладів, не можемо не згадати й такі словосполучення, що відбивають політичну заангажованість: *червоний меч, червоні українці, воїни червоні, червоні мандати, червоний воїн, червоні наші паспорти* тощо.

У країні, де «партія веде», скрізь проступає червоне, і навіть пісні співаються червоно: *Народи йдуть, червоно мають!* [61, 1, с. 216]; *А пісні співаються червоно, крилато* [61, 1: 2: 29].

Неодноразово в цьому контексті постає червоний прапор, під проводом якого відбуваються події в суспільстві: *Гей, червоне знамено!* [61, 1, с. 258]; *А червоні прапори там коливають – коливають* [61, 2, с. 101]; *На корогві на червоній Опромінені слова. Всі степи заголубіли, Поблакитніли вітри* [61, 1, с. 322]; *І на заході прапор червоний розвив!* [61, 1, с. 346]; *Вітер з бемолями грається тополями, а внизу народу-роду! В школі прапорці – червоні – ці* [61, 2, с. 21]; *На корогві на червоній Опромінені слова* [61, 1, с. 322]. Прапор порівнюється з червоною квіткою і виникає метафора: *На воротах прапор – червоний цвіток* [61, 1, с. 355]. У відповідному контексті спостерігаємо, як в один ряд автор ставить червоний прапор та сонце, ніби однаковою мірою символізуючи нове життя: *Червоні прапори (вперед!), червоне сонце, й вітер із півдня...* [61, 1, с. 346].

Коренева морфема *черв-* вжито П. Тичиною і в авторських метафоричних утвореннях:

Єсть плоди червонощокі, що к зимі достоять [61, 2, с. 29];

Ти в червонощокій зрілості своїй

Конституцією встановленою сяєш [61, 2, с. 52];

Використовує поет червоний колір і у прямому значенні, коли він виражає колір крові (*Не робіть, не робіть ви романтики з червоної крові*

братів! [61, 1, с. 123]; *Працює в полі з нами він, в театрі духом спіє і знає, що не у кожного червона кров* [61, 1, с. 203]), оперення птахів (*Ти ж дятлоньку... на голівці червоненький?* ... [61, 3, с. 126]), колір листя (*... на балконі вітер червоне листя винограду трепихає* [61, 3, с. 55]), колір квітів (*Коли йде дві струнких дівчині – це й мак червоний в косах – десь далеко!* [61, 1, с. 137]; *Кому усміхаються рожі червоні?* [61, 1, с. 274]; *Горобинцю золотий, – ой, не золотий – червоний!* [61, 3, с. 22]; *Червоний мак облітав беззвучно...* [61, 2, с. 360]), колір одягу (*За ручку мати доченьку веде. Обоє в платтячках червоних* [61, 2, с. 544]).

Червоний колір є кольором сонця, наприклад: *Червоний крик, кривавий крик, червоних сонць протуберанці!* [61, 1, с. 157]; *Червоне – сонце – в безкраїх – степах* [61, 1, с. 206]; *Єсть тільки Сонце Червоне* [1, с. 318]. Захід сонця обарвлює довкілля в червоне: *Заходило сонце, і захід був увесь червоний, на вітер* [61, 1, с. 530]; *Ущерть червоним злилась долина* [61, 3, с. 416]; *Сонце он встає і загородки червонить фанерні...* [61, 3, с. 552]; *Так: мов тїнь квачем. Тополя червоніша!..* [61, 1, с. 214]; *А сад вогнем червоним брався...* [61, 3, с. 439]; *І станув зачарований на Сході Будинок на червоному фоні ...* [61, 1, с. 450]; *Хтось на сході взяв кинджал – бризнуло червоною...* [61, 2, с. 112]. Цей колір є і кольором полум'я, наприклад: *Червоне полум'я з-під обеліска як гнів священний грізно гугонить* [61, 3, с. 179]. Зауважимо, що постійним епітетом до слова *сонце* є колоратив *червоний*, а не жовтий. В одному випадку спостерігаємо, як автор показує зміну кольору сонця від червоного до рудого: *Сонце – розчервоніле, руде згори, як в передбаннику* [61, 2, с. 380].

Червоним кольором П. Тичина малює також місяць та зорі: *От мені взнай, чого місяць червоний?* [61, 1, с. 392]; *І сходять червоні зорі над сутінками віт* [61, 1, с. 449].

Здавна Україну асоціюють із червоною калиною. Калина – один із символів нашої країни:

То ж цвілась калина,

*червоніла, достигала,
всьому світу заявляла:
я – країна Україна –
на горі калина!* [61, 2, с. 296].

Натрапляємо й на алюзійний образ із казки Шарля Перро: *Уранці маленька дівчинка, червона шапочка – встає, встає... Умилась там чи ні – корзинку – і в ліс голубий!* [61, 1, с. 190]; – *А з сходу аж на спадень, бо й там мої живуть, червоношапочки ждуть не дождуться* [61, 1, с. 190].

Червоний колір у П. Тичини постає в опозиції з чорним, де червоний символізує любов, а чорний – журбу: *Гантує дівчина й ридає – Чи то ж життя! Червоним, чорним вишиває Мені життя* [61, 1, с. 49].

Дуже близько до червоного кольору стоїть *рожевий*, який за своєю фізичною природою справляє на людину приємне враження. У мові за лексемою *рожевий* закріпилося позитивне конотативне значення. Вона постає в мальовничих метафорах:

Плили хмарини, немов перлини...

Їх вид рожевий – уста дитини [61, 1, с. 66];

Рожевою гірляндою під вітром-перегонцем хмарки пливуть-купаються і тягнуться, де сонце [61, 3, с. 316];

Рожевим плодом-цвітом ми зрієм кожну мить... [61, 3, с. 316];

Крім прикметника *рожевий*, у текстах автора натрапляємо на дієслівні форми, що реалізують таку саму семантику, наприклад: *Гора Ай-Петрі рожевіє* [61, 2, с. 49].

Цей колір використано на позначення барв природи. Рожевим постає вітер, небо тощо:

... вітер... зарожевів знизу... [61, 1, с. 403];

Глянь, моя мила, небо рожевим розцвіло... [61, 3, с. 30];

Над рожевим

над туманом

променіє,

устає... [61, 3, с. 389];

Тихо дрімає земля –

здаля

*ледь-ледь **рожевим** віє...* [61, 3, с. 384],

а також колір щік:

То ж дівчина красна

із води виходила.

Глянула, всміхнулась,

*ще й **зарожевілася*** [61, 3, с. 534].

Позначаючи небо, поет вказує й на те, що воно може набувати світлішого кольору, зокрема може бути блідо-рожевим:

А небо

ще

було

блідо-рожевого

кольору... [61, 3, с. 400].

До описуваного мікрополя уналежнюємо також прикметник *рум'яний* – покритий рум'янцем, де рум'янець – природний рожевий або червонястий колір щік, обличчя. В одній із поезій автора фіксуємо вживання цього слова в переносному значенні, де воно означає *молодий, юний*: *Гей, свободо ж моя, ти рум'яна та руса!* [61, 2, с. 102].

Нами виявлено використання П. Тичиною і назви *багрового* кольору. Багровий – густо-червоний (багрянець), пурпуровий. Таким поет бачить світ, природу: ***Багорова** бризь краплисто розбризкувалась кругом – то тут, то там, – і зразу ж розпливалася, мов кров навколо забитої акули в океані...* [3, с. 395]; *Черкне крилом вітрець – і бриз **побагровів**...* [61, 3, с. 110]; *Цю розгубленість помітно по всім сході, де **багрець**...* [61, 3, с. 394] і зрідка колір обличчя:

*Але ж ця... від нестримного гніву яро **багровіла**...* [3, с. 395];

У висловлюванні *Вже сумно вечір колір свій мінєв з багряного на сизо-фіалковий* [61, 3, с. 253] спостерігаємо динаміку кольорів при настанні вечора, де барви змінюються від багряного під час заходу сонця до синього із червонуватим відтінком.

Як різновид червоного кольору розуміємо *рудий* колір – червоно-жовтий [30, с. 895]. Частіше за все він використовується поетом при описі природи:

І пішли ми з гори між кущами рудими [61, 3, с. 192];

Сонце – руде згори [61, 3, с. 380];

Затихнув бур'ян поруділий [61, 2, с. 62];

Хвилі щось мої руді [61, 3, с. 150];

– *Причаїлась то лисиця?*

– *Ні, гілляка поруділа:*

хтось її зламав і кинув [61, 3, с. 125];

грунту: *А навколо земля, столочена, руда ...* [61, 1, с. 145];

Од нерозкутого труда така земля ще в «них», – руда [61, 1, с. 250];

одягу: *... Осьде й руде дране пальто, що його на пісочку я підослав..* [61, 2, с. 106].

Поет використав назву цього кольору й для називання тварини:

Сиділа руденька білка [61, 2, с. 67]; *Там, за низеньким тином руденьке теля,*
з білими навкоси через одне око плямами... [61, 2, с. 365]. Ужито цей прикметник і для позначення негативного ставлення до ворога:

Враг проклятий ще покотиться,

кров защебенить руда [61, 3, с. 262].

Із семантикою темно-червоного кольору із синюватим відтінком функціює колоратив *буряковий*: *А я дивлюсь, як бурякова течія зника на заході* [61, 3, с. 255].

Складних прикметників на позначення змішаних кольорів функціює обмаль, наприклад: *Червонясто-сизі гори!* – *погуляйте трохи й ви* [61, 2, с. 78], де нашу увагу привернула перша частина, що є суфіксальним

утворенням від назви основного кольору – *червонястий*. В одній з поезій натрапляємо на нестандартний колоратив, що виражає змішаний колір (червоний, синій і зелений), зокрема: *Червоно-си'-зеле' дугасто сказало всім здрастуй – і почало брать воду* [61, 1, с. 98]. Повну форму має лише *червоний*, тож з огляду на це уналежнюємо його до цього семантичного мікрополя.

Складниками цього семантичного мікрополя є *червоний, червонясто-сизий, рожевий, блідо-рожевий, рум'яний, бурий, рудий, русявий / русий, буряковий*, а також похідні лексеми, про які йшлося в другому розділі.

Використані П. Тичиною кольоронайменування червоного кольору становлять 11 % від загальної кількості колоративів.

3.4. Семантичне мікрополе назв зеленого кольору

Назви на позначення зеленого кольору належать до лексем із широким асоціативним полем, оскільки колір, який вони номінують, – один з основних у ландшафті нашої країни. Зелений колір потрактовують як колір свіжості, молодості, сили тощо. Дослідники, які вивчали символіку цього кольору у фразеології та пареміології англійської мови, зазначають, що він означає молодість, свіжість, свободу, а також природу та рослинність [40, с. 202]. Зелений колір – колір весни, оновлення, плодючості, природи, радості. В основному слова на позначення зеленої барви у поезії П. Тичини виявляють позитивне емоційно-оцінне значення, бо ж сама барва описує рослинність, а отже, асоціюється із життям.

Знаходимо підтвердження цієї думки в працях дослідників, які вивчають колористику художньої прози. Так, Н. Римар зауважує, що до найбільш використовуваних належить зелений колір, що свідчить про етнічну основу асоціацій за кольором, адже цей колір не лише переважає українському ландшафті, але також є символом життя, пробудження природи. Репрезентуючи зелену барву, майстер слова надає розповіді вітаїстичності через гармонію природи [42, с. 204].

Дослідивши мікрополе назв зеленого кольору, констатуємо, що найактивніше ці назви використовуються при описі природи навесні чи влітку, адже саме в ці пори року все вкрите зеленою рослинністю. Поет має на увазі в першу чергу властивість кольору, актуалізовану в часі. Такий змінний характер семантики цієї лексеми стає основою розвитку метафоричної образності: зелена рослина – така, що тримається своїм корінням землі.

Цей колоратив П. Тичина використовує для створення світлих, життєдайних образів і пейзажних картин:

*Проходила по полю – **зелене зеленіє*** [61, 1, с. 71];

*Все було таке чудесне: **зелень** трав...* [61, 3, с. 411];

***Зазеленіє**, заквітує жито* [61, 3, с. 271].

Ядром аналізованого семантичного мікрополя є колоративи *зелений, зелененький, зеленавий*, частіше використовувані для опису рослин:

*Дуб **зелений** захитався* [61, 3, с. 473];

Птах – ріка – зелена вика –

Ритми соняшника [61, 1, с. 56];

Люба моя, ти хочеш,

*щоб жита шуміли, ти хочеш, щоб розкошували **зелені***

трави, щоб дуб не затуляв калині сонця? [61, 1, с. 314];

*Під в'язом під **зелененьким** сидимо...* [61, 3, с. 422];

***Зеленаве** сходить жито* [61, 3, с. 307];

їхніх частин:

Весна призналася до мене

***зеленими** листочками* [61, 1, с. 451];

їхньої сукупності:

*Тумани гай **зелений**... цілують-милують* [61, 1, с. 274];

*Сад **зелений** – що є краще,*

як кругом цвіте, росте? [61, 2, с. 97];

*Ліс стоїть **зелений*** [61, 2, с. 141],

астрономічних об'єктів:

*Лиш вгорі **зеленкувата** блищала зірка... [61, 3, с. 260];*

природи:

Ти хотів зм'якшити серце

*на **зеленій** на природі? [61, 2, с. 107];*

*– Не шматуй красу **зелену!** [61, 2, с. 473];*

Дубовий ліс

кругом навис

*шатром **зеленим** пелехатим*

над тобою [61, 3, с. 253];

одягу:

Дивимось: по-молодому,

не міняючи ходи,

*жінка, вдягнена в **зелене**,*

швидко йшла [61, 3, с. 74];

часу:

Зомліло, крикнуло, втекло

***зелене** надвечір'я [61, 1, с. 114];*

*Кругом життя **зелене**... [1, с. 394];*

*Витривалее життя, **стрімко-зелене!** [61, 2, с. 555];*

простору:

*... ніби поле **рівне, рівне та зелене** [61, 1, с. 77].*

Зазначимо, що недостатній ступінь інтенсивності колірної якості вказує на ознаку, що виявляється в предметі неповністю. Засобом її вираження є суфіксальна морфема -уват-, яку мовознавиці О. Безпояско і К. Городенська вважають «домінантою назв неповноти ознаки, ступінь функціональної активності якого найвищий» [3, с. 125]. Отже, колоративи з таким суфіксом уможливають вираження колірної ознаки, що виражає її неповною мірою, не досягаючи норми в розумінні зеленого кольору.

Про особливості насичення тону можуть свідчити й колоративи, утворені з двох основ, за допомогою першої з яких визначаються характеристики зеленого кольору:

Водяно-зелена світилась хмара... [61, 3, с. 253].

Використано зазначений колір і на позначення звичайних побутових речей: *Сонце пробивалось, як подив, крізь зашклену покрівлю зелену* [3, с. 286]; *Хусточка на голові, кофта зелененька...* [61, 3, с. 360]. Аналізований колоратив входить до складу назви на позначення язичницького свята: *Сумно. Зелена неділя* [61, 1, с. 76]. О. Воропай пише, що тиждень перед Трійцею, який раніше святкували як розалії, тепер називається зеленим, клечальним або русальним, а три останні дні цього тижня і три перші дні трійцького тижня називаються «Зеленими святами» [8, с. 145].

У межах досліджуваного мікрополя ми зафіксували яскраві метафоричні образи:

Зеленіло й добрішало небо [61, 1, с. 135]; *Блакить й зелені шати мене не веселить* [61, 1, с. 291]; *За частоколом – зелений гімн* [61, 1, с. 60]; *... вітер – свій в зелене вмочить квач...* [61, 3, с. 141]; *Йде весна зеленою ходою!* [61, 1, с. 366]; *Поля до сонця пнуть зелені пальці – а я ж на них по своєму дивлюсь* [2, с. 228]; *Тут алея вишир і ввись взеленіє шатами...* [61, 3, с. 147]; *А там надворі за вікном в кленовім вітті розвороти – чисто ж як зелений стяг...* [61, 3, с. 258].

Усі зазначені метафоричні слововживання підкреслюють основне навантаження зеленого кольору – світла надія, оновлення, радість.

Цікавих переосмислень набуває зелений колір при субстантивізації (*А за Трипіллям на горі уже гримів Зелений* [61, 1, с. 100]), де Зелений – це дощ; при прикладковживанні (*Спочатку йшло ласкаве жовте поле, а потім ліс мовчун, зелений холостяк* [61, 1, с. 439]), де ліс номіновано зеленим холостяком. Юною постає душа завдяки використанню лексеми *вічнозелений* у таких рядках поета: *Гей, мчи з душею вічнозеленою, з юним серцем – за юним сонцем!* [61, 3, с. 407]

Доповнює зелену гаму *смарагдова* барва. Цей колір стає поетичним означенням реалій українського ландшафту. У семантиці слова присутня позитивна емоційна оцінка зображуваного, яка суміщається з прямою вказівкою на колір: *Лиш смарагдовий сад пташок збудив* [61, 2, с. 49].

Окрему групу в межах аналізованого семантичного мікрополя зеленого кольору формують складні колоративи. Вони номінують змішані кольори, наприклад: *На ланах, на травах, На срібно-зелених, У житах золотистих, Стрункоколоскових...* [61, 1, с. 67]; *І раптом вдалині – немов рояль в синьо-зеленому тумані, – білі блискучі клавіші...* [61, 2, с. 488]. Щось зелене та розквітле виражає лексема *зелен-розмай*, зокрема гай: *...і прислів'я й приповідки про зелен-розмай гаї...* [61, 3, с. 77]. Особливого звучання набуває тавтологія, що не є вадом в поетичних і фольклорних текстах, а слугує засобом підсилення, виразності, привертання уваги: *Проходила по полю – Зелене зеленіє...* [61, 1, с. 71].

Використання назв зеленої палітри становить 10 % від всіх використаних поетом кольороназв і охоплює колоративи *зелений, зелененький, водяно-зелений, смарагдовий, срібно-зелений* та похідні від *зелений*.

3.5. Семантичне мікрополе брунатних кольорів

До групи брунатних кольорів належать зокрема такі як *коричневий* (колір кориці або смаженої кави [55, 4, с. 291]), *бурий* (темно-коричневий із сіруватим або червонуватим відтінком [55, 1, с. 258]), *бронзовий* (золотисто-коричневий [55, 1, с. 239]), *гнідий* (темно-коричневий [55, 2, с. 94]), *русявий, русий* (світло-коричневий [55, 8, с. 911]), *карий* (темно-брунатний [55, 4, с. 105]). Ці колоративи вжито як у прямому, так і в переносному значенні. Саму назву *брунатний* не вжито П. Тичиною жодного разу. Тлумачний словник подає таке визначення цього кольору: *коричневий, темно-жовтий* [55, 1, с. 241]

Прикметник *бурий* вжито П. Тичиною у прямому значенні – на позначення кольору кори дерева або осіннього листя:

Бура кора упала враз [61, 3, с. 423];

...темно-буреє листя трималось [61, 2, с. 62];

Тільки вітер лози –

мов темно-бурим бархагином провів і потьмів [61, 1, с. 535].

Виявлено і один випадок застосування назви кольору *бурий* для підкреслення стародавності, значущості: *Гей, з Майнулівки встають легенди бурі* [61, 2, с. 35].

Коричневий колір використано у переносному значенні: *О! Перед оциренням коричневої гієни Народ мій не став на коліна* [61, 2, с. 214].

Бронзовий колір потрактовують як насичений теплий відтінок коричневого кольору із червоним чи оранжевим відтінком: *А по нивах бронзові розводи, бронзові, мусянжові здаля* [61, 2, с. 321].

Слово *гнідий* має обмежену сполучуваність, бо містить колокативну сему і сполучається лише на позначення масті коня. Гнідий – це темно-коричневий. У П. Тичини фіксуємо: *Натовп рідшав, а дехто стояв ще на місці – і тіні від них падали аж через увесь вигін, згинались на гнідому коні, що іржав, добігали через цвинтар...* [61, 1, с. 530].

Русий та русявий мають значення світло-коричневий із жовтуватим або сіруватим відтінком. Зазвичай їх використовують для опису кольору волосся: *Ой русявенька дитинко, ти – широкі оченята!* [61, 2, с. 126].

Карий – темно-брунатний (про очі): – *Ой, мамо! – каже перший кароокій, – який то світ широкий!* [61, 1, с. 179].

Назви брунатних кольорів вжиті поетом лише у 1 % кольоронайменувань.

Отже, колоративи в художньому мовленні, як і у фольклорному тексті, є надзвичайно багатограним і змістовним образним засобом, за допомогою якого створюють пейзажні картини, зображують складні почуття героїв попри універсальний характер колірної ознаки [28, с. 40]. У мовній картині світу різних народів досліджувані лексичні одиниці

посідають неоднакове місце й характеризуються різною національно-культурною важливістю. Стосовно індивідуальної картини світу письменника можна констатувати, що її складниками є колоративи, так чи так представлені в національній картині світу, тобто є спільними, універсальними, а також ті, що мають особливе значення для автора у плані реалізації художнього задуму та відбиття світогляду письменника.

РОЗДІЛ 4.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ АХРОМАТИЧНИХ КОЛОРАТИВІВ У ПОЕЗІЇ ПАВЛА ТИЧИНИ: СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

У розділі розглянуто специфіку реалізації ахроматичних колоративів, ужитих Павлом Тичиною. Тут схарактеризовано колоративи, що виражають семантику чорного, білого та сірого кольорів. Звернено увагу на семантико-функційне навантаження колоративів.

4.1. Семантичне мікрополе назв чорного кольору

У суто фізичному аспекті чорний колір, як і білий, не є кольорами. Їх називають ахроматичними, проте в повсякденному житті ми номінуємо їх як назви кольори. Те саме стосується культурологічного, семіотичного, психолінгвістичного та інших аспектів, де вони згідно з традицією розглядаються саме як кольори.

Простеживши за сполучуваністю колоративів з іменниками, констатуємо, що прикметник *чорний* використовується для опису птахів та тварин:

Чорний ворон замисливсь.

Сизий ворон задумавсь [61, 1, с. 54];

Чорний птах – у нього очі – пазурі!

Чорний птах із гнилих закутків душі,

Із поля бою прилетів [61, 1, 84];

там орала дівчинонька воликом

чорненьким... [61, 3, с. 329;

неба і його елементів:

За чорними хмарами

(з блиском! ударами!),

за чорними хмарами мільйон мільйонів

мускулястих рук... [61, 1, с. 89];

*Ой, знову в **чорних** небесах –
зірки неначе кров [61, 2, с. 405];*

грунту:

*То вертаються титани
чорної землі [61, 1, с. 173];*

предметів:

*А вслід їм
чорні пам'ятники дзеркально очать презирливий
сміх... [61, 1, с. 220];*

простору:

***Чорний** ліс гуде – стенається [61, 1, с. 331];
... бачить – зяє **чорний** отвір
при дорозі в самій скелі [61, 2, с. 105];*

зовнішності:

*Струнка та **чорноброва**,
ще й ясна, як зоря... [61, 1, с. 436];
Дивлюсь і завмираю:
до мене ж усміхаються ясні
і **чорні** очі [61, 2, с. 38];
Я цілую трепет чорних вій... [61, 3, с. 310];*

димі:

*Кам'яниці, залізо в **чорнім** диму,
відблисками вибуху тріскають... [61, 1, с. 450];*

абстрактних понять:

*А були ж ми як послідні, **чорна** смерть косила,
Революція Жовтнева бідних воскресила! [61, 2, с. 30];
Хай вам щастя **чорноброве**
після горя усміхнеться! [61, 2, с. 307];*

часу:

*Час страшний то був, пустельний, **чорний**, дикий [2, С. 119];*

речовинних назв:

*Цілуй ти образ, бо ж «чудотворний»,
хоча й порепаний, як вугіль **чорний** [61, 3, с. 322];
...Ось **чорний** хліб. Листи і телеграми... [61, 3, с. 318].*

Аналіз мікрополя назв чорного кольору показав, що Павло Тичина використовує його складники в основному у переносному значенні. Поширеним є уявлення про чорний колір, який викликає негативні почуття (туга, розпач, смуток, страх, смерть), що позначилося на тенденції реалізації його оцінної семантики. Колірні семи назв, які охоплює аналізоване поле, супроводжуються негативними емотивно-оцінними значеннями.

У ранній творчості поета помічаємо такі традиційні колористичні образи, семантика яких виражає негативні емоції, погані вчинки: *чорний шлях, чорний ворон, два чорних горба, чорні хмари, чорна розправа, чорні думи, чорна сила, чорна смерть, чорна рать:*

*Одвіку в снах
Мій **чорний** шлях [61, 1, с. 64].*

Фольклорний образ *чорного ворона* ми зафіксували й у творчості зрілого поета:

*Лежать там мертві – і скорбота
Над ними й **чорне** вороння... [61, 3, с. 417].*

Епітет *чорний*, сполучаючись з абстрактними поняттями, надає їм певної оцінної характеристики:

*Нема хитріше ремесла, як та гуманність чорна... [61, 1, с. 405];
... **чорне**є отродіє, ваше благородіє ... [61, 1, с. 261];
Ліс мовчав в смутку, в **чорному** акорді... [61, 1, с. 44].*

Це яскраво виявляється у метафорах: *Півні **чорний** плащ ночі
вогняними нитками сточують... [61, 1, с. 49].*

Назви *чорного* кольору доволі повно реалізують свій семантичний потенціал в осмисленні поетом реалій часу, людського життя:

*І небо у **чорних** кривавих слідах... [61, 1, с. 395];*
*...вітер... **почорнив** оте, що видно... [61, 1, с. 403];*
*...**чорним** вишиває мені життя... [61, 1, с. 49];*
*Чийсь труп у житах **чорніє**... [61, 1, с. 70];*
*Як **зчорніла** ніч – за селом світило... [61, 1, с. 97];*
*...вся гора **зчорніла** [61, 3, с. 311];*
*Тут, **зчорнілая**,... мати шле їй голосок... [61, 3, с. 305].*

Пейоративне значення прикметника *чорний* використовується при створенні художніх образів, наповнених соціальним змістом:

*Не можу про калину я співати,
коли ще в світі – стільки **чорноти**... [61, 3, с. 305];*
Горою чорно грім гуде... [61, 3, с. 405];
*Киньте ж, кати, **чорну** думку неситу... [61, 3, с. 376].*

Із виникненням у світі загрози в поезії П. Тичини з'являється чорний образ фашизму і фашиста:

*Знов це граються фашисти,
чорна згряя самозванська? ... [61, 3, с. 370];*
Час страшний то був, пустельний, дикий... [2, с. 119];
*Гітлерівська **чорна** совість.*
*чорна слава, **чорна** дрібність, **чорна** сила... [61, 3, с. 203].*

В останньому прикладі спостерігаємо нагромадження сполук із колоративом *чорний*, що підсилює негативний образ ворога.

Нами виявлено використання фольклорного образу жінки-красуні, де у складному прикметнику використано кореневу морфему *чорн-*:

*З жінками своїми **чорноокими** виходь на свято... [61, 2, с. 133].*

Наступні приклади також нагадують фольклорних персонажів:

*Послухай ще ти, **вітре-чорнобров!** [61, 1, с. 171];*
*...**чорнобров** юнак Федькович... [61, 2, с. 105].*

У своєму прямому значенні прикметник *чорний* використовується П. Тичиною нечасто:

Я цілую трепет чорних вій... [61, 3, с. 310];

Живете ви, дітки, ... чорняві [61, 3, с. 365];

І вийшли з віттаря ченці, гусаком –

В парчових ризах, в чорних клобуках... [61, 3, с. 329];

До аналізованого семантичного мікрополя належить і колоратив *чорнявий*: *Між шовковиць, груш, дубів живете ви, дітки, – і чорняві, й ясноокі [3, с. 365].*

Чорний колір є темним. У фольклорних текстах ці лексеми ототожнюються й взаємозамінюються. Темний трактується як неясний, смутний, незрозумілий. Таке значення темного кольору закріпилася в народно-поетичних образах, що тлумачаться як грізний і незнаний, отже, темний [28, с. 43]. Колоратив *темний* переважно вживається для характеристики ночі: *Ах! ах! Темні ночі, карі очі, голубі [61, 2, с. 450]; І дні минали мов темні ночі, А бог десь думав і пив нектар [61, 1, с. 310], чогось неясного, нечіткого: Ліворуч, там, де степ, – все темні плями. Немов би взяв струснув хто чорний мак... [61, 2, с. 274].* Лексема може набувати переносного значення: *Ненавиджу темне життєве болото [61, 1, с. 323].*

Із семантикою чорного кольору в українській мові функціонує колоратив *вороний*: *А воно й ніяк не смішно, бо між наших вороних повелися тії коні, що вже знала я про них [61, 1, с. 245]; По блакитному степу Вороний вітер! [61, 1, с. 74].* У першому прикладі реалізується пряме значення *вороний* – чорний із синюватим полиском, що властиве масті коня, а друге функціонує в переносному значенні й використовується для характеристики вітру, що мчить полем, наче кінь.

Нами зафіксовано один колоратив на позначення змішаного кольору: *Завіса чорно-сиза Півнеба мовчки зап'яла. Земля вдягає тінь... [61, 1, с. 52].*

Підсумовуючи, зауважимо, що в поезії Павла Тичини поширені кольористичні епітети, що є традиційними у фольклорному тексті [45, с. 118], зокрема чорний, а також білий та сірий, про які йтиметься нижче.

Семантичне мікрополе чорного кольору охоплює такі колоративи: *чорний, чорненький, чорнявий, чорно-сизий, темний, вороний*. Таку ж семантику виражають похідні слова (*чорніти, чорно, чорнота* тощо). Використані П. Тичиною слова на позначення *чорного* кольору складають 16 % від всіх кольороназв.

4.2. Семантичне мікрополе назв білого кольору

На думку лінгвістів, у художній творчості переважають означення білого та чорного кольорів, потім червоного, а далі – зеленого й жовтого, нарешті – синього й брунатного кольорів. Закономірності використання такого хроматичного ряду пізніше підтверджено розвідками Б. Берліна, П. Кея, Е. Боша, Л. Новикова, Е. Міллера та інших лінгвістів [65, с. 120]. Простежимо за семантикою та особливостями функціонування колоратива *білий* у поетичному просторі Павла Тичини.

Семантика назв білого кольору в художньому мовленні П. Тичини зумовлена народнопоетичними традиціями. Білий колір в усі часи втілював чистоту, непорочність, святість, красу, прозорість, що виявляється і в аналізованих текстах, наприклад: *Ой склоню я головоньку на білу постілоньку – може ж я засну...* [61, 1, с. 36]; *Щось питає, обіймає Чисте, біле, молоде...* [61, 1, с. 309].

Білі птахи й білі тварини у багатьох народів, в тому числі і в українців, вважаються священними. У цьому значенні прикметник у П. Тичини вжито у таких рядках: [61, 3, с. 399];

Білі голуби злетіли – В небі дзвони затремтіли... [61, 1, с. 425];

Серце у нас чесне, душу маєм щирю.

Понад нами голуб – білий голуб миру [61, 2, с. 536].

Ядровою лексемою мікрополя назв білого кольору виступає колоратив *білий*:

З півночі, з-під білих вій хижо глянув Вітровій [61, 2, с. 473];

...Ще й у шапці білій, сибірській... [61, 2, с. 50];

*Внакладку чай в перерві й булка **біла*** [61, 3, с. 334];

Як упав же він з коня

*та й на **білий** сніг* [61, 1, с. 93];

а також до нього зараховуємо інші лексеми із цією ж семантикою, наприклад:

біленький:

*У тебе – на лівій, притиснутій до грудей руці, корзина і сапка блискуча, а на правій – дитиночка **біленька*** [3, с. 202];

білястий:

*Над **білястим** над туманом*

На нашивках же біленькі

дві ромашки розцвіли [61, 3, с. 56];

білий-білий:

Випливають та й могуті,

повні, обважнілі –

білі тучі, хмари-тучі,

круглі, білі...

*Яблунь крила – **білі-білі*** [61, 3, с. 214];

біло:

Сьогодні ж... мов у сад з'явивсь маляр,

*провів квачем – і стало свіжо, **біло*** [61, 3, с. 271];

біліти:

Біліє щось... [61, 1, с. 408];

*Помовчали. **Біліє** стружка* [61, 3, с. 388];

На плакатах – білі голуби [61, 3, с. 377];

Засміявшись, ручки вгору

та березу білокору присоромлює, стидить... [61, 2, с. 128].

Білий колір має емоційне забарвлення й формує певні символи. Цей колір традиційно символізує найсвітліші почуття й найтонші емоційні мотиви, красу, ніжність, створюючи асоціацію зі спокійним станом душі та

підсилюючи образність епітетів або метафор, у яких він використовується. Він створює колорит чистоти й цнотливості, поєднуючи об'єктивну характеристику білого кольору з суб'єктивними переживаннями, які виникають під час його спогляданні [65, с. 121], наприклад:

В озері, як образ волі, біла хмарка проліта... [61, 3, с. 332];

Світять їх янголи білі, ясні... [61, 1, с. 268].

В останньому прикладі уяскравлено взаємозв'язок абсолютних і переносних значень колоративів, зумовлений асоціативними зв'язками в тексті, що сприяли розвитку символіки білого як янгольського.

З давніх часів, як уже було сказано, білий колір асоціюється зі світлом, повітрям і простором, адже його сприйняття пов'язане з відчуттям легкості, чистоти та свіжості. Наприклад, образ білого світу символізує порядок і виступає універсальним поняттям, що об'єднує природне й людське буття.

Посилення білого кольору досягається шляхом повтору, наприклад:

Яблуні крила – білі-білі [61, 3, с. 214].

Він слугує як для опису рослин (*Хочеш бути як береза в льолі білокорій?* [61, 2, с. 33]) і доквілля загалом (*Темний ліс, стежина біла: чудно так, немовби сниться...* [61, 3, с. 125]), так і опису зовнішності людини, її одягу (*Підпоясаний, в сорочці, біла-біла голова* [61, 3, с. 231]; *Який він є – білявий?* [61, 3, с. 281]; *Я не квола, я не біла, я рум'яна, молода* [61, 3, с. 388]; *Йшов сніжок – і забілілись наші вії по краях* [61, 3, с. 56]; *У дівчат біліють банти* [61, 3, с. 56]).

У ранніх віршах П. Тичини зустрічаємо словосполучення *білі туніки, біла крига, білі хмари, біла вершина*:

Ах, це десь весна танцює,

Розтопивши білу кригу! ... [61, 1, с. 297];

Танцюють цвітно цілуняють тонно

в туніках білих неначе бал [61, 1, с. 358];

Тільки хмари, тільки білі,

мов розриви од зеніток... [61, 2, с. 239];

Щоправда, там, де берег звівсь

і де вершина біла, –

шматочок хмари зачепивсь –

і вся гора зчорніла... [61, 2, с. 311].

Білий колір фігурує й у таких рядках:

*Хмарки **молочні**молоками*

все мимо нас біжать, течуть... [61, 3, с. 356],

отже, семантику цього поля репрезентує також колоратив *молочний*.

Як спеціальний стилістичний прийом автор використовує антитезу, побудовану на опозиції чорного й білого кольорів: *Ну словом: чорна кістка й біла [61, 1, с. 342]; Из Білої Церкви, мов з чорної ночі, почув я Ваш голос... [61, 1, с. 347]; Дивлюсь і завмираю: до мене ж усміхаються ясні і чорні очі [61, 1, с. 38].* Н. Римар акцентує на тому, що великий експресивний ефект мають кольороконтрасти, вибудовані на бінарній опозиції чорне-біле [42], що ми й спостерігаємо в поезіях Павла Тичини.

Колоратив *білий* також є елементом порівнянь, наприклад:

Ах, болгарське чисте слово, –

я тобі душею рад;

ти прекрасне, як водиця,

***білий** хліб і виноград [61, 3, с. 411].*

Відомо, що особливістю хроматизмів є двоаспектність світу з огляду на його світле і темне. Світле позначене переважно білим кольором, а основним засобом передачі темного є чорний колір.

До розглядуваного семантичного мікрополя уналежнюємо й номінацію *світлий*. Кольоропозначення *білий* семантично тотожне лексемі *світлий*. Ще на стадії міфологічного мислення він символізує початок життя, світло. Утворення світу в язичницькі часи пов'язували саме зі світлом і його джерелом [28, с. 43].

Лексему *білий* П. Тичина використовує на позначення мінорного настрою, стану зажуреності, туги, суму: *Впливають хмари – Сум росте, мов колос: Хмари хмарять хвилі – Сумно, сам я, світлий сон...* [61, 1, с. 47]) або як засіб передачі прагнення до позитивного в житті (*В душі я ставлю світлий парус, бо в мене в серці сум* [61, 1, с. 38]; *Ах, розбийся на світлі акорди, Розридайсь – і затихни, як грім...* [61, 1, с. 48]).

Прикметник *ясний* використовується в переносному значенні, позначаючи світлі й радісні відчуття: (*Цвіт в моєму серці. Ясний цвіт-первоцвіт. Ти той цвіт, мій друже, Срібляний первоцвіт* [61, 1, с. 42]; *Кладуть на ноти тиху думу Озер ясних кадила* [61, 1, с. 329]). Цікаво, що прикметник *світлий* може бути складником оксиморону, наприклад: *Любим сонце, Небосхил і сонце, Світлу тінь, Сни розкішні...* [61, 1, с. 75].

У національно-мовній картині світу білий колір уособлює світле, веселе, радісне. Порівняймо: чорна тиша – білий шум; чорна надія – білі хмаринки; чорні смереки – білі лілеї; чорна невдячність – білі думки; чорний біль – білий день. Білий – чорний виражають поняття світлого – темного, темряви – світла, доброго – поганого, тобто протилежних сил, між якими існують протиріччя або контрасти [65, с. 121]. Тож білий колір у художньому мовленні письменника виконує номінативну та стилістичну функцію, символізуючи позитивне й прекрасне.

Назви білого спектру (*білий, білявий, білястий, біленький, білий-білий, світлий, ясний, молочний*) використано П. Тичиною у 12 % мовленнєвих ситуацій.

4.3. Семантичне мікрополе назв сірого кольору

Нечіткість, невизначеність втілена автором використанням назви сірого кольору, але в ранній поезії Павла Тичини цей колір непродуктивний, з'являється нечасто:

Туман внизу. Вгорі щось сіре... [61, 1, с. 288];

Більш широко використовує поет назву цього кольору у творах зрілого періоду у прямому значенні – на позначення різних предметів вжитку, фізичних ознак людини тощо. Virізнимо сім груп іменників, з якими сполучається аналізований колоратив:

1) очі: *Дивлюсь на тебе я, не надивлюся – на очі **сірі** й брови в формі дуг...* [61, 3, с. 138]; *І я дивлюсь в її очі сірі...* [61, 2, с. 386];

2) одяг: *Це був семінарист Подвойський. В **сірій** тужурці...* [61, 3, с. 331]; *... за розчиненим вікном у **сірих** блузах хлопчики сміялись...* [61, 3, с. 138];

3) тварини: *... перед нашими очима **сіренький** котик...* [61, 3, с. 366]; *Ти не воркуй, Бенгаліє, мов та голубка **сиза**...* [61, 3, с. 153];

4) предмети: *Мов з картин Коро **сіріють** речі: вже смеркає...* [3, с. 331]; *Туман внизу. Вгорі щось **сіре*** [61, 1, с. 288];

5) рослини: *Верби й клени понад шляхом **сизуватим** узялись...* [61, 3, с. 399];

6) природні явища: *Щоб у **сизій** димці не почули німці, як до тебе нам ступити...* [61, 3, с. 298];

7) образ у загальних рисах: *Ах, чого я зараз невимовно хочу – **Сиву** постать змалювать твою співочу...* [61, 3, с. 430].

У коло аналізованого спектру зараховуємо колоратив *сизий*: *...підкине хмару **сизу**...* [61, 1, с. 112]; *Більма **сизих** калюж...* [61, 1, с. 211]; *Чебрик, **сизе** шумовиння, взяв ти ямку у гатіння* [61, 2, с. 22]; *Плив димок од неї **сизий** і зникав десь за вікном ...* [61, 2, с. 399] – на позначення природних явищ; ***Сизий** ворон задумавсь...* [61, 1, с. 54]; *Тож не воркуй, Бенгаліє, мов та голубка **сиза*** [61, 2, с. 154] – на позначення кольору оперення; *Гульк! – і справді Шашіль лізе, аж кругом все стало **сизе*** [61, 2, с. 474] – на позначення великої кількості. У короткій формі постає прикметник *сизий* на позначення вечора, тим самим наближає нас до фольклорної традиції: *Вже би' заснув **сиз** вечір* [61, 1, с. 103].

Відзначимо, що частотним є образ голубки, що має сизі крила:... *і в біді ти голубом забився сизокрилим...* [61, 3, с. 264]; *Десь надходила весна. – Я сказав їй: ти весна! Сизокрилими голубками У куточках на вустах...* [61, 1, с. 41]. Отож голуб постає і як сріблястий (*І вже тремтять, вже спокій сіють Сріблясті голуби у небесах* [61, 1, с. 52]), і як сизокрилий (*Та ось підкрався ворог – і в біді ти голубом забився сизокрилим* [61, 2, с. 264]).

До сірого кольору близький за своїм смисловим навантаженням колір *сивий*, використаний із метою підкреслення безбарвності пізньої осені або навіть зими: *Тінь була в садках суха, аж **посивіла**...* [61, 2, с. 36]. У наступному прикладі прикметник *сивий* називає старість як період життя: ***Сивий** впав на мене іній...* [61, 2, с. 25] або давність існування: *Товчете старі слова – сиві, наче з інею...* [61, 3, с. 250]; ***Посивів**, Дніпре мій* [61, 1, с. 205]. Дніпро автор велично номінує сивовусим, наголошуючи на його історії й важливості:

*... Над **Сивоусим** небесними ланами Час проходить,*

Час засіває.

Падають

Зерна

Кришталевої музики [61, 1, с. 83].

Як бачимо, колоративи можуть бути складниками метафор, зокрема й у такому висловлюванні: *... літа-перебродії здійсмають **сиві** крила ...* [61, 2, с. 387].

Інколи використання *сивого* кольору допомагає передати емоційний стан людини (*І вже крутиться сам – аж від злості **сивіє**...* [61, 3, с. 290]; ***Сизо-раннє** колихання знов привиділось мені...* [61, 3, с. 392]).

До аналізованого семантичного мікрополя зараховуємо й колоративи *срібний* (*Вже сніг на талих пересмужках став ніздрюватим: **срібна** цвіт* [61, 3, с. 191]; *Легкокрильно той **срібний** пил носився з вітром...* [61, 2, с. 36]; *Від неї в воді **срібна** стежка яскрава...* [61, 3, с. 142]; *Що у них самі ж колючки – гострі та суворії. А у нас гінкі берези – **срібні**, яснокорі...* [61,

2, с. 31]; *Зірка... над Києвом стояла, **срібне** сяйво лила...* [61, 3, с. 393]), *сріблястий (вже спокій сіють **сріблясті** голуби у небесах...* [61, 1, с. 52]; *Голуби тріпочуть в небі, мов **сріблястий** переблиск ...* [61, 2, с. 554]); *сріблистий (... Чумацький Шлях **сріблясту** куряву простеле...* [61, 1, с. 82]; *У березі ж – **сріблиста** мла* [61, 2, с. 311]), *перловий (**Перловий** жайворон тонить...* [61, 1, с. 191]).

Срібний колір часто переосмислюється й використовується в метафоризованих епітетах, наприклад:

*Грими, тридцятиріччя, у **срібні** голоси! ...* [61, 3, с. 316];

***Срібна** радість!...* [61, 3, с. 50];

*Ти той цвіт, мій друже, **срібляний** первоцвіт...* [61, 1, с. 42];

*...оркестри... піднесли **срібний** крик! ...* [61, 2, с. 20],

де фіксуємо *срібні голоси, срібну радість, срібний крик* тощо.

Основні лексеми цього семантичного поля (сірий, сивий, сизий) можуть виражати нейтрально колір або ж передавати похмурий настрій, глибокий сум, особливо якщо вони вжиті в переносному значенні. Назви сірого кольору, реалізовані за допомогою лексем *сірий, сивий, сизий, срібний, сріблистий, срібляний, перловий*, вжиті поетом у слововживаннях, що становлять 12% від всіх колоративів. Колористична лексика вживається як в прямому, так і в переносному значенні. У поетичному тексті колоративи можуть зазнавати трансформації, збагачуючись різнотипними асоціативними елементами.

ВИСНОВКИ

Колір – одна з ознак об'єктів, яка сприймається людиною за допомогою зору. У процесі зорового сприйняття людина надає об'єктові той чи той колір. У більшості випадків зорове відчуття виникає в результаті впливу на око колірного випромінювання.

Особливе місце у структурі лексико-семантичного поля посідають прикметники-кологративи. Саме вони й утворюють семантичні мікрополя. До їхнього складу входять деривати прикметників-кольоропозначень. Похідні утворення розрізнено на дві групи: відад'єктивні прикметники (у межах однієї й тієї самої частини мови) та відад'єктивні й віддієслівні деривати деривати, що належать до інших частин мови – іменники, дієслова, дієприкметники, дієприслівники, прислівники. Похідні іменники, дієслова й прислівники на позначення кольору утворено від прикметників, а похідні дієприкметники та дієприслівники від дієслів, що, у свою чергу, постали з прикметників. Зауважимо, що дієслова можуть утворюватися як від прикметників (зелений – зеленіти), так і від дієслів (зеленіти – позеленіти).

Найбільше колоративів, що функціують у досліджених томах П. Тичини – відад'єктивні дієслова, на другому – іменники, найрідше виражають колір дієприслівники.

В опрацьованому матеріалі зафіксовано такі похідні утворення, які містять семантику кольору (подаємо в початковій формі): *блакитний* – блакить, поблакитніти, дзвінкоблакитний, блакитно-ясний, блакитно-бірюзовий; *золотий* – золотистий, злотистий, сумно-золотий, золотіший, презолотий, золот-срібен, золото-зелений, златоглавий, золоторотий, золототканий, золотоперий, прозолоть, золотиться, взолотити; *червоний* – червоненький, червоніший, червонясто-сизий, дрібночервоний, червонощокий, червонить, розчервонілий, зачервонений, зчервонілий, червоно; *чорний* – чорненький, чорнявий, чорнобровий, чорно-сірий,

чорніти, зчорніти, почорніти, зчорнілий, чорнокрилля, чорнота, чорнобров, чорнобривка, чорно-сизий, чорно; *зелений* – зелененький, зеленавий, водяно-зелений, зелен, зеленіти, взеленіти, узеленений, зелень, зеленівши, прозелень, зеленотінь, зелено; *синій* – синенький, синьо, посиніти, синіти, синява, синь, тепло-синьо, грізно-синій, глибоко-синій, ясно-синьо-цвітно; *білий* – біленький, білястий, білий-білий, білокорий, біліти, побіліти, біло; *жовтий* – сухотно-жовтий, жовтогарячий, жовтаво-золотий, пожовкнути, пожовтіти, жовтіти, жовч; *голубий* – голубенький, заголубіти, голубизна; *срібний* – сріблястий, срібlistий, срібляний; *сивий* – сивоусий, посивілий, сивіти; *сизий* – сиз, сизокрилий; *рожевий* – блідо-рожевий, зарожевітись; *русий* – русявий; *багровий* – побагровіти; *рудий* – руденький, золотисто-рудуватий; *бурий* – темно-бурий; *карий* – кароокій. Твірною базою для похідних із семантикою кольору стали 16 прикметників.

Не мають похідних у досліджених текстах такі колоративи: молочний, волошковий, ультрамарин, фіолет, ліловий, мусянжовий, буряковий, смарагдовий, коричневий, гнідий, вороний, рум'яний, світлий, ясний, темний.

У поетичній мові П. Тичини наявні колоративи, утворені морфемним способом за допомогою суфіксів -уват-, -ав-, -аст-, -ист- (*зеленкуватий, білястий, червонястий, золотавий*) – суфіксацією, за допомогою префікса пре- (презолотий) – префіксацією, складанням основ (чорнобрович, зеленотіння, дрібночервонеє) – основоскладанням та за допомогою редуплікації (білі-білі, сині-сині).

В опрацьованому матеріалі нами виявлено 17 випадків авторських неологізмів, що складає 4,4% від усіх кольоронайменувань. Серед них на особливу увагу заслуговують такі, як золот-зелен, жовтолісі, чорнобров, чорнокрилля, червоно-си'-зеле', ясно-синьо-цвітно, дзвінкоблакитний тощо.

Кольоронайменування є одним із найвиразніших маркерів самобутності автора, бо розкриває специфіку сприйняття й відображення

ним мовної картини світу. Саме колоративи є виразною атрибутивною характеристикою важливих для письменника образів, що проходять наскрізно через усю його творчість. Колористика у творах Павла Тичини – багатобарвний світ, психологічно й ідейно навантажений. Завдяки багатій колоративній системі він створює чудові реалістичні пейзажі України, у той же час ліричні, чуттєві, що викликають замилювання та любов до природи й рідного краю.

Індивідуальна поетична картина світу є феноменом естетичного осмислення дійсності. Її сутність визначається взаємодією кількох чинників: по-перше, вона постає з національної мови і її словникового запасу, де відбито народнопоетичне осмислення світу, по-друге, вона формується з огляду на традиції художнього слова з його естетичною інтенцією. Поетична картина світу є результатом індивідуальної мовотворчості, особистих уподобань, орієнтирів та цінностей автора. Її невід’ємним складником є колоративи, розглянуті в нашій роботі в межах лексико-семантичного поля кольору та його мікрополів.

Зафіксований матеріал поділено на дві основні групи, що базуються на фізичних властивостях кольорів і на їхній подібності:

- 1) мікрополя хроматичних колоративів: мікрополе синьо-голубого кольору; мікрополе жовто-золотого кольору; мікрополе червоного кольору; мікрополе зеленого кольору; мікрополе брунатних кольорів;
- 2) мікрополя ахроматичних колоративів: мікрополе чорного кольору; мікрополе білого кольору; мікрополе сірого кольору.

Як видно, кожне з цих мікрополів формує семантичні субполя: перші охоплюють основні кольори, а другі – чорний, білий, сірий. Підставою для виокремлення мікрополів за подібністю є наявність синонімічних кольоропозначень у межах як хроматичних, так і ахроматичних кольорів. Проте існують такі кольоропозначення, які складно уналежнити до певного кольору через індивідуальні особливості їхнього сприйняття

(напр., срібний, рудий, бурий та ін.). У мотивації уналежнення таких колоративів до певних семантичних мікрополів за подібністю брали до уваги контекстуальну сполучуваність з іменниками, що позначають той чи той предмет.

У поетичній мові Павла Тичини виявлено понад 400 випадків використання колоративів. Відповідно до домінантних колірних номінацій виділено 8 мікрополів (колір та його відтінки). Визначено кількісне наповнення кожного семантичного мікрополя: мікрополе синьо-голубого кольору охоплює 20 %, жовто-золотого – 18 %, червоного – 11 %, зеленого – 10 %, брунатних кольорів – 1 %, чорного – 16 %, білого – 12 %, сірого – 12 %.

У їхньому складі вирізняємо колоративи із загальномовними, фольклорними, усталеними поетичними, а також індивідуально-авторськими значеннями. Колоративи, уживані в художньому мовленні П. Тичини, є одним із важливих засобів вираження окремих тем і мотивів його поезії, а також слугують виразним засобом вираження авторського ставлення до описуваного та способом передачі почуттів та емоцій.

Кількісне наповнення досліджених мікрополів колірних номінацій, семантична значущість та функційна різноманітність їх компонентів засвідчують органічне поєднання традиційного й новаторського, універсального та індивідуального в естетичній трансформації колоративів у поетичному мовленні П. Тичини.

Під час дослідження ми переконалися, що вибір колоративів залежить від змісту представлених у текстах подій, наявності чи відсутності їхнього експресивного розгортання, висвітленої тематики й проблематики, від світобачення та світовідчуття поета, а також від його психічного стану тощо. Увага до деталей знайшла відбиток і в колірній об'єктивації художнього світу, адже П. Тичина переважно послуговується чіткими, виразними кольорами: синім, жовтим, червоним, чорним (із хроматичних кольорів), чорним (з ахроматичних кольорів).

У дослідженому матеріалі наявне пряме використання кольору, що кваліфікуємо як експліцитне вираження кольоропозначення, та називання предметів, ознака яких за кольором закріплена в етнічній культурі й мові. Павло Тичина послуговується як репрезентантами хроматичної, так і ахроматичної гами. У відсотковому відношенні переважають хроматичні кольори, з-поміж яких домінує синьо-голуба палітра. Серед ахроматичних кольорів вирізняються репрезентанти чорної гами.

Найчастіше колоративи слугують для опису природних кольорових характеристик рослинного й тваринного світу, докільця, природних явищ, простору, зовнішності, предметів гардеробу, рідше – для опису абстрактних понять, часу тощо. Мусимо констатувати, що в поетичних текстах Павла Тичини гармонійно поєднано слово, живопис (колористика) та музика, завдяки чому з'являється неподільна єдність різноманітних вражень і почуттів, що кваліфікують як синестезію.

Перспективою подальших досліджень є семантико-функційний аналіз мовних одиниць – елементів різних видів мистецтва (музики, архітектури тощо) – у художньому просторі Павла Тичини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабій І. М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові : автореф. дис... канд. філол. наук. Київ, 1997. 21 с.
2. Бабій І. Семантико-граматича природа прикметників зі значенням кольору прозовій мові. *Наукові записки Тернопільського НПУ*. Серія: Мовознавство. 2004. №2 (12). С. 6-12.
3. Безпояско О. К., Городенська К. Г. Морфеміка української мови. Київ : Наук. думка, 1987. 211 с.
4. Буркут К. С. Зіставно-порівняльна характеристика словесно-образних систем О. Олеся, П. Тичини, М. Рильського : автореф. дис... канд. філол. наук. Київ, 2003. 20 с.
5. Ванівська О.І., Дубравська Д. М. Структурні моделі та морфологічні ознаки композитів-колоративів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2014. Вип. 49. С. 17-19.
6. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. Київ : Пульсари, 2004. 400 с.
7. Відтінки жовтого кольору. URL: <https://krasapoukr.com.ua/article-7/> (дата звернення: 12.09.2024).
8. Воропай О. Звичаї мого народу. Ч. 2. Київ : Мале видавниче підприємство «Оберіг», 1991. 452 с.
9. Голуб О. М., Годунова Н. Б. Функціонування колоративів у романі Дж. Бінг «Моллі Мун і дивовижні часомандри». *Держава та регіони*. Серія «Гуманітарні науки». 2018. Вип. № 3. С. 39-42.
10. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. Київ : Вища школа, 1999. 208 с.

11. Грещук В. В. Дери́ваційний потенціал прикметників на позначення кольору в сучасній українській мові. *Мовознавство*. 1986. № 2. С. 23–30.
12. Грибова Л. О. Прикметники – назви кольорів – як засіб художнього зображення. *Українська мова і література в школі*. 1978. № 10. С. 42–51.
13. Губарева Г. А. Семантика та стилістичні функції кольоративів у поетичній мові Л. Костенко : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2002. 18 с.
14. Дзівак О. М. Про систему назв кольорів у сучасній українській літературній мові. *Українське мовознавство : міжвідомчий наук. зб.* Київ, 1975. Вип. 3. С. 25–31.
15. Дяченко В. Кризь призму кольору. *Жовтень*. 1982. № 4. С. 110–119.
16. Іншаков А. Є. Теоретичні засади дослідження колірної лексики в мовознавстві. *Філологічні студії*. 2013. Вип. 9. С. 188-195.
17. Калашик В. Особливості слововживання в поетичній мові. Харків : ХДУ, 1985. 124 с.
18. Калашник О. О. Візіонерська поетика модерної поезії (на матеріалі поеми «Золотий гомін» П. Тичини). *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Філологія. 2018. Вип. 18. С. 35-41.
19. Карпіловська Є. «Аероплань, душе моя...» (Багатоликий окаціоналізм Павла Тичини). *Культура слова*. 2016. № 84. С. 25-36.
20. Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування : монографія. Одеса : Астропринт, 2008. 324 с.
21. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови : підручник. Київ : Вища школа, 1978. 375 с.
22. Коваль О. В. Кольористична лексика в мовотворчості «неокласиків». *Вісник Запорізького НУ*. Філологічні науки. 2005. № 3. С. 63–66.

23. Ковальова Т. В. Колір як засіб вираження індивідуального стилю письменника. *Тенденції розвитку української літератури та літературної критики нових часів* : тези доповідей та повідомлень міжв. науково-практ. конф. Харків : Харківський ун-т, 1996. С. 76-78.
24. Ковальова Т. В. Лексично-семантичні поля кольоративів в українській поезії початку ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2002. 19 с.
25. Ковальова Т.В. Психологічна зумовленість колірної гами у поетичному мовленні. *Лінгвістичні дослідження*. 1997. Вип. № 2. С. 81-86.
26. Коккіна Л., Романко Г. Прагматика функціонування колоративної лексики у сучасному франкомовному рекламному дискурсі. *Південний архів*. 2018. Вип. 72(2). С. 64-68.
27. Колеснікова І. А. Колоративи у дзеркалі міжкультурної комунікації (на матеріалі дизайну одягу). *Мова і культура*. Вип. 16. Т. 4. 2013. С. 123-127.
28. Колот О. Д. Колоративи в болгарському весільному пісенному фольклорі (на матеріалі фольклору с. Тернівка). *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]*. Сер. : Філологія. Мовознавство. 2012. Вип. 183. Т. 195. С. 40-44.
29. Крижанська О. Яким буває червоне? (Синонімічні кольороназви в українській мові). *Урок української*. 2001. № 2(24). С. 22–24.
30. Критенко А. П. Колір і барви в поезії Тараса Шевченка. *Мовознавство*. 1967. № 4. С. 63–74.
31. Критенко А. П. Семантична структура назв кольорів в українській мові. *Славістичний збірник*. Київ : Вид-во АН УРСР, 1963. С. 97–111.
32. Кухар Н. І. Семантичний обсяг назв основних кольорів. *Придніпровський вісник*. 2000. Вип. 13. С. 43–50.

33. Левицька О. С., Когут А. В. Застосування корпусних методів для аналізу колоративів у листах Вінсента ван Гога. *Молодий вчений*. 2023. 10 (122). С. 49-53.
34. Лесин В. М., Пулинець О. С. Короткий словник літературознавчих термінів. Київ : Рад. школа, 1961. 370 с.
35. Лисиченко Л. Мовна картина світу та її рівні. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства*. Харків : Майдан, 1998. Т. 6. С. 28–34.
36. Лісничий Д. В. Семантична структура колоративів з фітонімними основами в сучасній українській мові. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2007. С. 219-123.
37. Макаров А. Золотий колір любові. *Прапор*. 1975. № 7. С. 13–17.
38. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови. Київ : Вища школа, 2003. 461 с.
39. Онопрієнко Т. М. Тропеїчні засоби реалізації прагматичної скерованості художнього тексту. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2008. Вип. 40. С. 181-185.
40. Палій К., Домаренко М., Лупай О. Колоративи у фразеології та пареміях англійської мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 56. Т. 4. С. 199-206.
41. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник. Київ : Либідь, 1993. 247 с.
42. Римар Н. Ю. Колористика художнього простору як важливий нарративний засіб прози Ніни Бучуї. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2015. Вип. 71(1127). С. 200-205.
43. Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти : монографія. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 541 с.

44. Романченко А. Епітетна об'єктивація етнокультурних кодів. *Причорноморські філологічні студії*. Одеса : Гельветика, 2023. Вип 1. С. 37-42.
45. Романченко А. П. Кольористичні постійні епітети як репрезентанти лінгвокогнітивного рівня мовної особистості Тараса Шевченка. *Геній Шевченка: особистість, творчість, доля* : матеріали Міжнар. наук. конф., 20 березня 2024 року. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2024. С. 118-122.
46. Романченко А. П. Композити-кольороназви як конституенти ФСП компаративності. *Мовна екологія як чинник гармонійного розвитку суспільства* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. Одеса : Астропринт, 2003. С. 94–99.
47. Романченко А. П. Лексика на позначення пір року в семантико-функційному аспекті. *Записки з українського мовознавства*. Одеса : Видавець С. Л. Назарчук, 2024. Вип. 31. С. 37-46.
48. Романченко А. П. Прикметники-композити та суфіксальні прикметники в компарально-квалітативних категорійних ситуаціях (прагмалінгвістичний аспект). *Мова*. Одеса : Астропринт, 2007. Вип. 12. С. 163 – 166.
49. Романченко А. П., Бабенко Л. Е. Вербалізація візуального в художньому пейзажі. *Одеська лінгвістична школа: виміри сьогодення* : колект. монограф. Одеса : Видавець С. Л. Назарчук, 2023. С. 112-120.
50. Романченко А. П., Карай А. М. Семантичне мікрополе колоративів жовто-золотого спектра. *Scientific Collection «InterConf»* : with the Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Conference «Recent Scientific Investigation» (September 26-28, 2024; Oslo, Norway). Oslo, 2024. № 218. С. 58-63.

51. Саєнко В. Семантика й символіка кольору в збірці «Вибране» Михайла Драй-Хмари. *Записки українського мовознавства*. Вип. 10. 2000. С. 86–104.
52. Семашко Т. Ф. Розвиток семантичних потенцій колоративи синій у процесі вербалізації суспільної свідомості. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. Вип. 28. 2013. С. 125-136.
53. Соколовська Ю. Експресивно-виражальна рецепція кольору в прозовому дискурсу Ірен Роздобудько. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2014. № 30. С. 222-231.
54. Сологуб Н. М. Колористика О. Гончара. Київ : Рад. письменник, 1991. 56 с.
55. Словник української мови. Київ : Наук. думка, 1970. Т. 1, 2, 4, 8. 1975.
56. Ставицька Л. Естетика слова у художній літературі 20–30-х рр. ХХ ст. : дис... д-ра філол. наук. Київ, 1996. 19 с.
57. Степанюк О. Акварелі слова. Поетична мова Л. Костенко. *Дошкільне виховання*. 1996. № 11. С. 10-12.
58. Таблиця кольорів RAL. URL: <https://khomsteel.com.ua/colors> (дата звернення: 12.09.2024).
59. Таран Л. «Цвіте прозорий вертоград...». *Слово і час*. 1994. № 9–10.
60. Тиха Л. Семантика кольору у поетичних текстах Василя Голобородька. *Науковий журнал*. 2014. № 2. С. 255.
61. Тичина П. Твори у 12-ти томах. К.: Радянський письменник, 1983. Т. 1–3.
62. Ткаченко Т., Горяїнова В. Лексико-граматична параметризація колоративної лексики в мові роману В. Винниченка «Сонячна машина». *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія В. Філологічні науки (мовознавство та літературознавство). 2018. Вип. 10. С. 3-7.

63. Тур В. Епітети-кольороназви в поезії Лесі Українки. *Науковий вісник Волинського держ. ун-ту імені Лесі Українки*. 1999. № 15. С. 11-13.
64. Флойд Л. А. Колірна метафора в поетичному перекладі: основні перекладацькі прийоми. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2017. № 38. С. 225-228.
65. Форманова С. В, Базік О. І. Семантико-стилістичні функції хроматизмів як засіб формування національно-мовної картини світу. *Культура народів Причорномор'я*. 2003. № 42. С. 120-123.
66. Фридрак В. Б. Веселкове різнобарв'я (прикметники-кольороназви). *Українська мова і література в школі*. 1991. № 10. С. 51-55.
67. Фока М. «... О, що зі мною фарби ті зробили!»: про живописний компонент художнього мислення Павла Тичини. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2009. № 3. С. 92-102.
68. Фока М. Синестезійність поетичного слова П. Тичини в англійськомому перекладі. *Наукові записки. Серія Філологічні науки*. 2012. Вип. 111. С. 219-225.
69. Фока М. Стратегії перекладу живописних ефектів П. Тичини англійською мовою. *Слово і час*. 2012. № 11. С. 25-34.
70. Ходанич Л. Колір у системі етнічних цінностей українців. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2005. № 4. С. 10–12.
71. Хрустик Н. М. Сучасна українська мова. Морфеміка. Словотвір. : підручник. Одеса : Фенікс, 2015. 270 с.
72. Шулінова Л. В. Словесна поетика Лесі Українки (поетизація семантики кольору) : автореф. дис... канд. філол. наук. Київ, 1999. 20 с.
73. Яворська Г. М. Мовні концепти кольору (до проблеми категоризації). *Мовознавство*. 1999. № 2–3. С. 42–50.

74. Яворська Г. М. Назви кольорів у зіставному аспекті семантики й конотації. *Проблеми зіставної семантики*. Київ, 1997. С. 141–142.
75. Berlin B., Kay P. Basic Color Terms: their Universality and Evolution. Berkley; Los Angeles : University of California Press, 1969. 210 p.